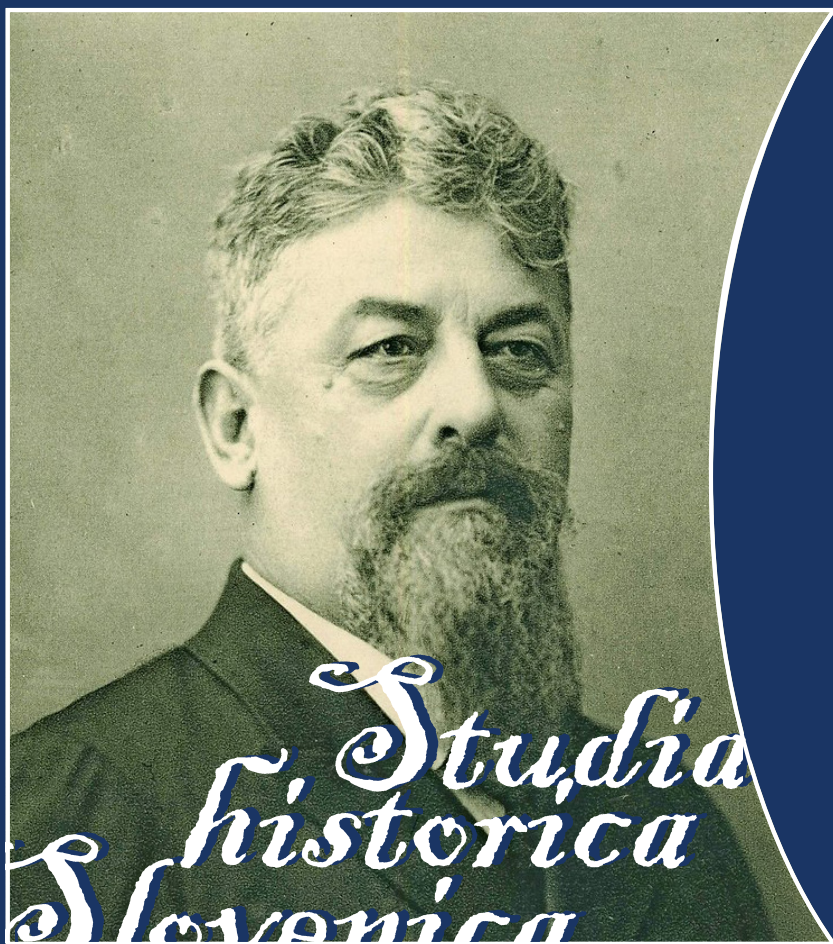

Studia Historica Slovenica

*Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review*

2024

1

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 24 (2024), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2024

Izdajatelja / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,

dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,

dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,

dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),

dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),

dr. Andrej Rahten, dr. Tóne Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),

dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: shs.urednistvo@gmail.com

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Tisk / *Printed by:*

Dravski tisk d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvilleke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in
'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno
bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and
international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS
ter Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research and Innovation Agency and the Municipality of Maribor.

Studia
historica
slovenica

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- ANDREJ HOZJAN: Upravni prostor škofije Ljubljana
na spodnjem Štajerskem v prvem terezijanskem
župnijskem štetju duš leta 1754 11
*The Administrative Territory of the Ljubljana Diocese
in Lower Styria in Maria Theresa's First Parish Census in 1754*
- JURIJ PEROVŠEK: Kulturnobojni značaj Slovenskega naroda
v letih 1918–1929 – kritični premisleki 41
*The Cultural-Combative Character of Slovenian People
in the Years 1918–1929 – Critical Reflections*
- PETRA GRABROVEC, MARJETA PISK in DARKO FRIŠ: "Zazvenela
je naša pesem": delovanje predvojnega Akademskega pevskega
zboru in pomen sklepne koncerta v obdobju okupacije
leta 1941 93
*"Our Song Has Been Sung": The Work of the Pre-War
Academic Choir and Significance of the Final Concert
During the Occupation of 1941*
- ŠPELA CHOMICKI, RENATO PODBERSIČ in DARKO FRIŠ: Usode
vodij krajevnih skupin Štajerske domovinske zveze v ptujskem
okrožju po drugi svetovni vojni 133
*The Fates of the Leaders of the Local Groups of the Styrian
Homeland Union in the Ptuj District after the Second World War*
- TOMAŽ ČELIG in DARKO FRIŠ: Med pragmatizmom in grožnjami
– FLRJ 1950–1951 169
*Between Pragmatism and Threats – Federal People's Republic
of Yugoslavia 1950–1951*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

ANA ŠELA: Operations "Venček" and "Prstan": Monitoring of Mixed Marriages with Eastern European Citizens in Socialist Republic of Slovenia by the State Security Service in the 1980s	207
<i>Operaciji "Prstan" in "Venček": spremljanje mešanih zakonov z vzhodnoevropskimi državljani na Slovenskem s strani Službe državne varnosti v osemdesetih letih</i>	

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts	243
---	-----

Uredniška navodila avtorjem / Editor's Instructions to Authors	249
---	-----

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2024-05

Med pragmatizmom in grožnjami – FLRJ 1950–1951

Tomaž Čelig

Univ. prof. zgodovine in filozofije, doktorski študent
Razlagova ulica 2, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta: tomaz.celig@gmail.com

Darko Friš

Dr., redni profesor
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Koroška cesta 160, S–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta: darko.fris@um.si

Izvleček:

Članek obravnava obdobje med letoma 1950–1951, ko se je Federativna ljudska republika Jugoslavija (FLRJ) po razhodu z Informbirojem soočala z resnimi gospodarskimi in političnimi izzivi. V tem obdobju je FLRJ zaradi sovjetskega pritiska in gospodarske blokade začela iskati pomoč na Zahodu, kar je bilo ključno za njeno preživetje in normalizacijo razmer v državi. Poseben poudarek je namenjen vplivu uničujoče suše, ki je še dodatno poslabšala že tako kritično gospodarsko stanje v državi, ter zahodni pomoči, ki je bila nujna za njegovo stabilizacijo. Članek prav tako analizira, kako so ti dogodki vplivali na spremembo zunanje politike FLRJ in njene odnose z Vzhodom in Zahodom. Pri pripravi članka sta avtorja preučila relevantno literaturo, arhivske vire in časnike, kar prispeva k natančnosti vsebine in omogoča vpogled v dogajanje tistega obdobja.

Ključne besede:

Federativna ljudska republika Jugoslavija (FLRJ), zunanja politika, Informbiro, Sovjetska zveza (SZ), Združene države Amerike (ZDA), diplomacija, Edvard Kardelj, suša

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 24 (2024), št. 1, str. 169–206, 110 cit., 7 slik
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

Federativna ljudska republika Jugoslavija (FLRJ) se je v letih 1950–1951 soočala z enim od najtežjih obdobij v svoji povojni zgodovini. Po razhodu z Informbirojem leta 1948 je država, ki jo je vodil Josip Broz - Tito, počasi preusmerjala svojo zunanjo politiko od Moskve proti Zahodu.¹ Ta prehod je bil nujen, saj je FLRJ zaradi pritiska Moskve in gospodarskih sankcij, pa tudi zaradi uničujoče suše, ki je močno prizadela njeno prebivalstvo, iskala nove zaveznike in gospodarsko pomoč na Zahodu. Resolucija Informbiroja je razkrila globoke razpoke v ideološkem kot tudi političnem zavezništvu med FLRJ in Sovjetsko zvezo (SZ). Navidezna ideološka harmonija, ki je vladala med letoma 1945–1948, je bila hitro zamenjana z realnostjo, kjer se je FLRJ nenadoma soočila z grožnjo gospodarskega zloma in izolacije. Beograd se je moral prilagoditi novim geopolitičnim razmeram in začeti oblikovati strategijo preživetja, ki je temeljila na gospodarskem sodelovanju z zahodnim blokom. Pričujoči članek analizira osrednje zunanjepolitične dogodke in procese med letoma 1950–1951, ki so oblikovali zunanjo politiko FLRJ v tem ključnem obdobju. Obravnavane bodo gospodarske težave, s katerimi se je soočala država zaradi sovjetskih sankcij in suše, ter diplomatska prizadevanja za vzpostavitev novih zavezništev, ki bi FLRJ omogočila preživetje in razvoj. S stališča držav Zahoda in FLRJ tega zavezništva ne gre jemati kot nekaj formalnega (sploh FLRJ ni bila naklonjena tovrstni formulaciji), ampak kot nekakšno paradoksalno situacijsko vsečnost do obojestranske situacije, v kateri sta se znašli FLRJ in zahodni svet; potrebovali so drug drugega. Članek ponuja kratek vpogled v izzive in odločitve, ki so vplivale na zunanjo politiko FLRJ ter njeno vlogo v takratnem svetu.

¹ Za celovitejše razumevanje zgodovinskih in znanstvenih pogledov na obravnavano obdobje so pomemben vir naslednje monografije, glej: John Connelly, *Od naroda no nacija: povijest istočne Evrope* (Zaprešič, 2022); John Lewis Gaddis, *The Cold War: A new history* (New York, 2005) (dalje: Gaddis, *The Cold War: A new history*); Beatrice Heuser, *Western "containment" policies in the Cold war; the Yugoslav case: 1948–53* (London–New York, 1989); Robert L. Jarman (ur.), *Yugoslav Political Diaries 1918–1965, Volume 3: 1938–1948* (Slugh, 1997); Robert L. Jarman (ur.), *Yugoslav Political Diaries 1918–1965, Volume 4: 1949–1965* (Slugh, 1997); Ian Kershaw, *Personality and Power: Builders and destroyers of Modern Europe* (London, 2022); Henry A. Kissinger, *Svjetski pore-dak* (Zagreb, 2015); Ann Lane, *Britain, the Cold War and Yugoslav unity: 1941–1949* (Brighton, 1996); Lorraine M. Lees, *Keeping Tito afloat: the United States and the Cold War* (Pennsylvania, 1997); Jasper Ridley, *Tito: biografija* (Zagreb: Prometej, 2000); Odd Arne Westad, *Povijest Hladnog rata* (Zaprešič, 2017). Ta seznam nikakor ni popoln.

FLRJ – od resolucije Informbiroja² do iskanja "novih zavezništev"

Darko Bekić v svoji knjigi ugotavlja, da je k resoluciji Informbiroja prispevala tudi navidezna ideološka harmonija v letih 1945–1948, ki je razkrila pomanjkanje obojestransko koristnih interesov in pokazala, da je šlo zgolj za ekonomsko sovjetsko izkoriščanje FLRJ.³ Beograd se je v obdobju po 2. svetovni vojni, po mnenju srbskega zgodovinarja Saša Ilića, moral sprijazniti s spoznanjem, da gospodarski položaj FLRJ določa vpliv velesil, ki je bil razdeljen na vzhodni blok pod vodstvom Moskve in zahodni blok pod vodstvom Washingtona. Glede na posledice 2. svetovne vojne in gospodarskega uničenja ter želje, da se država znebi statusa agrarne sile, je bilo to moč doseči zgolj s pomočjo tujega kapitala. Sprva so bile prošnje Beograda usmerjene zgolj v Moskvo, a je resolucija Informbiroja spremenila jugoslovanski pogled na komunistično centralo in se je začela za voljo lastnega preživetja počasi obračati proti Zahodu.⁴ Skladno z razvojem dogodkov po 2. svetovni vojni je postajalo vedno bolj očitno, da je načrt Moskve glede FLRJ začel, kot navaja Branko Petranović, motiti "revolucionarni idealizem" mladih jugoslovanskih komunistov in njihovo hotenje po čimbolj samostojni zunanji politiki, kar se je skrivalo v želji po decentralizaciji komunističnega gibanja.⁵ V povezavi s tem je potrebno omeniti tudi, da se je eden od vzrokov za resolucijo Informbiroja, po mnenju britanskega zgodovinarja Sebaga Montefioreja, skrival tudi v Stalinovi trmi in dejstvu, da je znotraj komunističnega gibanja prvič naletel na resen odpor. Prav tako naj bi obstajala velika verjetnost, da bi FLRJ brez vztrajanja na svoji smeri hitro postala država z omejeno suverenostjo, medtem ko bi z njenimi naravnimi bogastvi neomejeno razpolagala Moskva. To bi FLRJ še bolj pahnilo v revščino, iz katere se je želel

² *Kominform* (Informbiro, kar je okrajšava za Informacijski biro nekaterih komunističnih partij; ta se kasneje preimenuje v Informacijski biro komunističnih in delavskih partij). O nameravani ustanovitvi tovrstnega telesa, kjer bi prihajalo do izmenjave izkušenj med komunističnimi partijami (KP) po 2. svetovni vojni, je prišlo na drugem sestanku, ki se je zgodil med Titom in Stalinom, aprila 1945. Do ustanovne seje pride v Szklarski Porebi (Poljska), 27. septembra 1947. Prisotne so bile KP naslednjih držav: Sovjetska zveza (SZ), FLRJ, Bolgarije, Romunije, Madžarske, Poljske, Češkoslovaške, Francije in Italije. Dogovorjeno je bilo, da bo sedež Informbiroja v Beogradu. Izbor Beograda kot sedeža je povezan z ugledom jugoslovanskih komunistov znotraj bloka, saj so bili edini, ki so z lastnimi silami izvedli socialistično revolucijo med vojno. 28. junija 1948 je Informbiro s posebno resolucijo obtožil KP Jugoslavije (KPJ) za oddaljevanje od marksistične in leninistične ideologije, revizionistično politiko in sovražen odnos do SZ in jo izključil iz svojih vrst (*Enciklopedija leksikografskog zavoda*, 3. knjiga (Zagreb, 1967), str. 539–540 (dalje: *Enciklopedija leksikografskog zavoda*, 3. knjiga).

³ Darko Bekić, *Jugoslavija u hladnom ratu : odnosi s velikim silama 1949–1955* (Zagreb, 1988) (dalje: Bekić, *Jugoslavija u hladnom ratu : odnosi s velikim silama 1949–1955*), str. 59.

⁴ Saša Ilić, *Stranci "gastarbajteri": strana stručna snaga u privredi Jugoslavije 1945–1950* (Beograd, 2020), str. 106–107 (dalje: Ilić, *Stranci gastarbajteri: strana stručna snaga u privredi Jugoslavije 1945–1950*).

⁵ Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918–1988. Knj. 3, Socijalistička Jugoslavija: 1945–1988* (Beograd, 1988), str. 202 (dalje: Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918–1988. Knj. 3, Socijalistička Jugoslavija: 1945–1988*).

Beograd na vsak način prebiti.⁶ Grobost Stalinove kritike naj bi bila namerna;⁷ s svojim ravnanjem je želel šokirati vodstvo Komunistične partije Jugoslavije (KPJ) z opazkami kot npr., da gre za "sumljive marksiste", sicer pa je pričakoval, da bo znotraj KPJ prišlo do upora njenega članstva, kar pa se ni zgodilo.⁸

Poteza, ki jo je storil Tito s svojim najožjim vodstvom, je v zahodnih prestolnicah počasi sprožila val navdušenja. V Washingtonu so začeli doživljati Beograd "kot ameriškega komunističnega zaveznika".⁹ Zbližanje medsebojnih odnosov pa se po Bekičevem pisanju naj ne bi zgodilo takoj, ampak je od resolucije Informbiroja moralo miniti več kot leto dni,¹⁰ da so postali stiki na relaciji med Washingtonom in Beogradom skoraj vsakodnevni. Glede na strateško-ideološke posledice Titovega izobčenja, ki so bile Zahodu v korist, so se v Washingtonu in Londonu, po navedbah Jožeta Pirjevca, kljub temu odločili, da Beogradu ne bodo takoj pomagali, saj bi si Moskva lahko to razlagala drugače in ga razglasila za imperialističnega agenta, kar bi situacijo še bolj zapletlo. Že jeseni 1948 leta naj bi postalo jasno, da je Beograd zdržal prvi udarec Moskve, a je kmalu sledil gospodarski pritisk celotnega vzhodnega bloka. Prav tako velja

⁶ Sebag Montefiore, *Stalin: na dvoru rdečega carja* (Ljubljana, 2014), str. 565 in 568; Tvrtko Jakovina, *Socijalizam na američkoj pšenici (1948–1963)* (Zagreb, 2002), str. 26 (dalje: Jakovina, *Socijalizam na američkoj pšenici (1948–1963)*).

⁷ Nesoglasja med Titom in Stalinom so se vlekla še iz časa 2. svetovne vojne. Kljub številnim pozivom, ki jih je Tito pošiljal v Moskvo za pomoč z orožjem v najtežjih trenutkih partizanskega boja, so bile te prošnje prezrte. Rdeča armada je na jugoslovansko ozemlje vstopila šele oktobra 1944 in pomagala osvoboditi Beograd. Kljub kratkem času, ki ga je prebila na jugoslov. teritoriju, so se njeni pripadniki vedli skrajno poniževalno; prišlo je do ropanja prebivalstva in številnih posilstev, kar je domačine šokiralo. Kasneje se je tudi izkazalo, da Moskva ni podpirala Titovih ambicij na Balkanu – Tito si je namreč želel podrediti Albanijo, kamor naj bi poslal celo dve diviziji svoje vojske, z Bolgarijo pa je načrtoval ustanovitev Balkanske federacije pod svojim vodstvom. K temu lahko dodamo še pisanje Jakovine, da Stalin ni želel tvegati zamere Zahoda glede ozemelj na avstrijskem Koroškem in območju Trsta, kjer je živel veliko Slovencev in Hrvatov. Prav tako ne gre prezreti jugoslovanske podpore grškim partizanom. Dodaten spor je povzročila tudi prizemljitev dveh ameriških transportnih letal avgusta 1946 nad Slovenijo, od katerih je bilo eno kljub opozorilom sestreljeno (Jakovina, *Socijalizam na američkoj pšenici (1948–1963)*, str. 22; Ivo Goldstein, *Hrvaška zgodovina* (Ljubljana, 2008), str. 237 (dalje: Goldstein, *Hrvaška zgodovina*); Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918–1988. Knj. 3, Socijalistička Jugoslavija: 1945–1988*, str. 203).

⁸ Ivo Banac, *Sa Staljinom protiv Tita: informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu* (Zagreb, 1990), str. 54–55 (dalje: Banac, *Sa Staljinom protiv Tita: informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu*).

⁹ Jakovina, *Socijalizam na američkoj pšenici (1948–1963)*, str. 27.

¹⁰ Ivo Goldstein navaja, da naj bi v FLRJ v tem obdobju zabeležili okoli 55.000 podpornikov Informbiroja, od katerih naj bi jih približno 16.000 priprli ali obsodili kot "notranje sovražnike". Sicer pa so bile prve poteze jugoslovanskega režima po resoluciji Informbiroja usmerjene v dokazovanje Moskvi, da so večji stalinisti od Stalina. Vrhunec te represije je bila kaznilnica na Golem otoku, kamor so na prestajanje kazni poslali številne osebe iz celotne FLRJ, ki naj bi bile po resoluciji še vedno povezane z Informbirojem. Dokončni prelom v odnosih z Moskvo pa po pisanju zgodovinarja Aleksandra V. Miletića predstavlja nastop Edvarda Kardelja in ostale jugoslovanske delegacije na 4. zasedanju Združenih narodov (ZN) 26. septembra 1949, kjer so mednarodno javnost seznanili s pritiski Informbiroja (Goldstein, *Hrvaška zgodovina*, str. 238; Aleksandar V. Miletić, "Spoljnopolitička delatnost Milovana Đilasa 1944–1953", v: *Jugoslovenska diplomatija, 1945–1961: zbornik radova* (Beograd, str. 306).

omeniti, da so Združene države Amerike (ZDA) na skoraj brezizhodno jugoslovansko situacijo odgovorile že v začetku 1949 leta in kljub protestiranju nekaterih iz domačih političnih krogov omogočile Beogradu nakup industrijskih proizvodov in nujne opreme za kmetijske stroje. V zvezi s tem je potrebno izpostaviti, da je za nakup vojaške opreme takrat še vedno veljal embargo.¹¹

Po pisanju tajnega poročila ameriške obveščevalne službe (*Central Intelligence Agency* – CIA), ki je bil namenjen ameriškim uradnikom, naj bi takratno zunanje ministrstvo FLRJ pod vodstvom Edvarda Kardelja naročilo svojemu diplomatskemu osebju po svetu, da se naj izogibajo vplivu propagande Informbiroja na eni strani in zahodnega tiska na drugi in tako usmerijo vse razpoložljive sile k širjenju pozitivne podobe o državi, iz katere so prihajali. Politika FLRJ je temeljila na nevtralnosti, ki so jo morali njeni diplomati dosledno spoštovati pri stikih s predstavniki tujih držav. Neopredeljenost se je morala odražati tudi pri udeleževanju raznih družabnih dogodkov, ki so jih organizirale države zahodnega ali vzhodnega bloka. FLRJ se je zavzemala za mir in obsojala vsa blokova zaveznitva, ki bi lahko vodila v vojno. Ena od ključnih nalog jugoslovanskih diplomatov naj bi bilo navezovanje stikov z v tujini živečimi Jugoslovani. Ciljna skupina so bili intelektualci in gospodarstveniki – ti so predstavljali odličen vir informacij s terena, ne glede na njihovo nacionalno pripadnost. To bi lahko bilo državi samo v korist, glede na kritično situacijo, v kateri se je takratna FLRJ nahajala. V direktivah zunanjega ministrstva FLRJ so bili navedeni tudi osebni profili Angležev in Američanov ter njihove karakterne lastnosti v odnosu do mednarodne politike; Angleži naj bi sodelovali z Američani samo zaradi nujnosti,¹² kar je bilo slednjim popolnoma jasno, saj so bili že dlje časa soočeni z britanskim konservatizmom in tradicionalizmom, ki sta del njihove družbe. Američanom je bila pripisana impulzivnost, zaradi katere so pogosto sprejemali hitre odločitve brez zadostnega predznanja. Pri Angležih je zgodba diametralno nasprotna; ukrepe sprejemajo počasi in preudarno, saj veljajo za mojstre diplomacije spletkarjenja. Pri stikih s predstavniki teh dveh držav je bil

¹¹ Bekić, *Jugoslavija u hladnom ratu : odnosi s velikim silama 1949–1955*, str. 59 in 61; Jože Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992: nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije* (Koper, 1995) (dalje: Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992: nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*), str. 188–189 (dalje: Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992: nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*).

¹² Po besedah Deutscherja se je angleško povojno gospodarstvo nahajalo v težki krizi oziroma na robu bankrota, zato so se tudi odločili za umik svoje vojske iz Grčije. Glede na meddržavne napetosti, ki so prevladovali na Balkanu, si ZDA niso smele dovoliti, da bi še Grčija postala "rdeča". Da se je s povojno Anglijo resnično nekaj dogajalo, je opozoril tudi Kardelj v članku "Zapiski o mednarodnem položaju", v katerem je bil mnenja, da se je takratni svet nahajal tik pred tem, da se bo prestolnica svetovnega imperializma iz Londona preselila v Washington (Isaac Deutscher, *Stalin: politična biografija* (Zagreb–Ljubljana, 1977), str. 526–527 (dalje: Deutscher, *Stalin: politična biografija*); Edvard Kardelj, *Boj za priznanje in neodvisnost nove Jugoslavije 1944–1957: spomini* (Ljubljana–Beograd, 1980), str. 72 (dalje: Kardelj, *Boj za priznanje in neodvisnost nove Jugoslavije 1944–1957: spomini*)).

nastop nadvse pomemben; ustvariti je bilo treba vtis, da se pogajajo z državo enakega ranga, ne pa s predstavniki tretjerazrednih držav.¹³

Vendar razkol med Beogradom in Moskvo ni povzročil hujših pretresov znotraj mednarodnega komunističnega gibanja. Kljub temu, da je Tito pričakoval nasprotovanje komunistične Kitajske resoluciji Informbiroja, se to ni zgodilo. Korejska vojna je bila tista, ki je morebitne dvome o trdnosti komunizma postavila na svoje mesto. Stalin je imel v svojih rokah usodo gibanja, ki se je spet pokazalo, da je agresivno v dokazovanju idejne ultimativnosti in takojšnjem izobčenju drugače mislečih.¹⁴ Kar zadeva dogodke na korejskem polotoku, hrvaški zgodovinar Tvrdko Jakovina piše, da se sprva Stalin ni želel vpletati v tamkajšnje sovražnosti, vendar je ob spoznanju, da bi pasivnost lahko pripeljala do nastanka azijske različice Tita, spremenil svoje ravnanje.¹⁵ Po začetku spopadov v Koreji leta 1950 so bile naslovnice mednarodnega tiska¹⁶ rezervirane za dogodke iz bojišča. Minilo je komaj pet let od zadnje vojne, ko se je na obzorju daljnega vzhoda začel kazati obris nevarnosti pred nemočjo takratne mednarodne politike, da bi zajezila spopade v okvir lokalnega in tako preprečila spopad globalnih razsežnosti.

Jugoslovansko prizadevanje za nevtralnost v mednarodnih odnosih naj bi prišlo prvič do večjega izraza po izbruhu vojne v Koreji. Kardelj je 25. junija 1950 v New York nemudoma poslal navodila svojemu pomočniku Alešu Beblerju¹⁷ in Leu Matesu¹⁸, svetovalcu veleposlaništva FLRJ v Londonu, naj se vzdržujeta komentarjev glede konflikta na daljnem vzhodu, kar samo potrjuje

¹³ *Central Intelligence Agency (CIA), Readingroom*, Directives to Yugoslav embassies and legations, str. 1–2, dostopno na: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R005000470005-4.pdf>, pridobljeno: 14. 12. 2023.

¹⁴ Bekić, *Jugoslavija u hladnom ratu : odnosi s velikim silama 1949–1955*, str. 44–45; Silvio Pons, *Svetovna revolucija: zgodovina mednarodnega komunizma 1917–1991* (Ljubljana, 2017), str. 224.

¹⁵ Tvrtko Jakovina, *Američki komunistički saveznik: Hrvati, Titova Jugoslavija i Sjedinjene američke države: 1944–1955* (Zagreb, 2003), str. 291 (dalje: Jakovina, *Američki komunistički saveznik: Hrvati, Titova Jugoslavija i Sjedinjene američke države: 1944–1955*).

¹⁶ Uredništvo časnika *New York Times* je vse od izbruha vojne na korejskem polotoku, 25. 6. 1950, do oktobra istega leta namenilo sleherno naslovnico svojega časopisa korejskemu spopadu.

¹⁷ *Aleš Bebler - Primož* (1907–1981) je bil publicist, španski borec, rezervni general-major, narodni heroj in diplomat. Med letoma 1937–1938 je opravljal funkcijo namestnika političnega komisarja 15. mednarodne brigade v Španiji. Po vrnitvi v domovino ga je takratna oblast leta 1939 obsodila na zaporno kazenenega leta. Med drugo svetovno vojno je opravljal številne funkcije (npr. načelnika Glavnega štaba Slovenije...). Po osvoboditvi leta 1945 je bil imenovan za pomočnika ministra za zunanje zadeve, kasneje je bil imenovan za stalnega delegata FLRJ pri Združenih narodih (ZN) in veleposlanika v Franciji (*Enciklopedija leksikografskog zavoda, 1. knjiga* (Zagreb, 1966), str. 335 (dalje: *Enciklopedija leksikografskog zavoda, 1. knjiga*)).

¹⁸ *Leo Mates* (1911–1991), politik, diplomat in član KPJ. Po končani 2. sv. vojni je bil imenovan za gl. urednika jugoslovanske tiskovne agencije – Tanjug. Sledila je kariera v diplomaciji: najprej je postal svetovalec veleposlaništva FLRJ v Londonu, leta 1953 pa postal za eno leto stalni predstavnik Jugoslavije pri ZN. Leta 1954 je prevzel mesto jugoslovanskega veleposlanika v ZDA za obdobje štirih let. Veljal je za enega od večjih jugoslovanskih strokovnjakov za mednarodne odnose (*Wikipedia*, dostopno na: https://sh.wikipedia.org/wiki/Leo_Mates, pridobljeno: 5. 6. 2022).

poročilo CIA, datirano dva tedna prej, da je potrebno ostati nevtralen. Po Kardeljevem mnenju naj bi ta spopad veljal zgolj za eno od posledic hladne vojne, za katero so bile krive velesile, ki so spretno izkoristile prizadevanja korejskega naroda za enotnost v svojo prid.¹⁹

Za kako pomembno stvar je šlo pri korejskem vprašanju, govori depeša, ki je bila s strani Kardelja poslana Beblerju v New York samo dan kasneje, 26. junija. Šlo je za dodatna navodila, ki so nosila oznako "zelo nujno". Ta navodila bi se naj tolmačila kot orientacije in ne kot uradna stališča, zaradi katerih bi se lahko zlahka prišlo v konflikt z ameriškimi,²⁰ kar bi poslabšalo medsebojne odnose, ki so bili v počasnem vzponu. Za kako občutljivo temo je šlo, pričajo direktive, ki so bile naklonjene takojšnji prekinitvi sovražnosti v Koreji in nasprotovanju načrtom o morebitni intervenciji od zunaj. Med drugim so se odsvetovale kakršnekoli polemike s stališči drugih držav.²¹

Vsebinsko navodil, ki so bila poslana Beblerju v Washington, bi lahko pojasnili v dveh točkah: 1) Informburoju se ni smelo dajati vtisa, da FLRJ podpira politiko ZDA, kar bi se lahko takoj zlorabilo v še dodatne negativne propagandne namene; in 2) že dejstvo, da je agresivna politika SZ v Koreji v Varnostnem svetu (VS) in ZDA naletela na veliko kritik in obsojanj, bi slednje lahko predstavljalo eno od ovir²² za morebitne vojaške akcije SZ v Evropi in FLRJ.²³

Kljub omenjenemu je diplomacija FLRJ, po mnenju angleškega režiserja in scenarista Petra Battyja, v svojem zanosu t. i. nevtralnosti storila za Zahod nekaj nepričakovanih potez. Delegacija FLRJ se je namreč ob svojem prvem glasovanju v VS 25. junija 1950, po začetku vojne v Koreji, vzdržala glede umika severno korejskih enot na začetne položaje. Druga takšna poteza Beograda je bila nasprotovanje resoluciji, ki je podpirala vojaško intervencijo ZDA na korejskem polotoku.²⁴

¹⁹ Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslov, dosje XXIII, dok. št. 14, *Tovariš Kardelj – Matešu in Beblerju v New York*, iz mape Depeše VIII, material št. 675, z dne 25. 6. 1950.

²⁰ Da so bili prijateljski odnosi takratne Jugoslavije do ZDA v celotnem letu 1950 na vrhu prioritete liste, nam govori tudi vsebina depeše, ki jo je poslal Kardelj jugoslovanski delegaciji z Beblerjem na čelu v New York. Ta je sodelovala pri zasedanju ZN v zvezi s korejskim vprašanjem. Kakršnokoli zaostrovanje jugoslovanskih stališč z ameriškimi ni smelo priti v poštev (ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslov, dosje XXIII, dok. št. 41, *Sporočilo tovariša Kardelja tov. Beblerju v New York*, iz mape depeše VIII, material št. 1500, z dne 3. 12. 1950, str. 1).

²¹ ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslov, dosje XXIII, dok. št. 14, *Tovariš Kardelj – Matešu in Beblerju v New York*, iz mape Depeše VIII, material št. 675, z dne 25. 6. 1950 in 26. 6. 1950.

²² Po besedah Petranovića je bila ameriška intervencija v Koreji tista, ki je dokončno pokazala Kremlju, da so bile ZDA pripravljene resnično intervenirati kjerkoli na svetu, kjer bi bili interesi Washingtona ogroženi (Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918–1988. Knj. 3, Socijalistička Jugoslavija: 1945–1988*, str. 237).

²³ ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslov, dosje XXIII, dok. št. 14, *Edvard Kardelj ambasadi v Washingtonu, za Aleša Beblerja*, iz mape Depeše VIII, material št. 675, z dne 28. 6. 1950.

²⁴ Peter Batty, *Titova velika prevara: kako je Tito zavajal Churchilla* (Ljubljana, 2015), str. 285 (dalje: Batty, *Titova velika prevara: kako je Tito zavajal Churchilla*).

Prišlo je do nezavidljive situacije. Jugoslovanska država je nujno potrebovala svež denar za investicije, a se je po besedah ameriškega političnega svetovalca in izvedenca za vzhodno Evropo Johna C. Campbella²⁵ izkazalo, da je bila situacija na mednarodnih trgih kritična med drugim tudi zaradi nepredvidljivih dogodkov v Koreji in temeljnih razlik v tem, "kaj se govori v Beogradu in kaj v Washingtonu". FLRJ si je na vsak način želela gospodarsko okrevati, kar bi posledično (kot propaganda) vplivalo na države informbirojevskega bloka, predvsem na Bolgarijo in Poljsko. V kabinetu veleposlanika FLRJ v ZDA Save Kosanovića²⁶ je pogovor spet nanese na vzporednice dogodkov v Koreji in na to, kaj bi se lahko zgodilo s FLRJ. Campbell ni pričakoval vojaškega napada na FLRJ – a ga ni izključeval; podobno si je mislil tudi glede Koreje. V kolikor bi stanje na terenu ušlo izpod nadzora, je bila naloga FLRJ, da nemudoma poišče zaščito pod okriljem VS.²⁷

Gospodarska preusmeritev: krediti in pomoč Zahoda

To, da Titova Jugoslavija januarja 1949 ni bila povabljen v Moskvo na ustanovno zasedanje Sveta za vzajemno gospodarsko pomoč (SEV), je bil odkrit znak dokončnega prenehanja trgovanja med pristaši politike SZ in FLRJ.²⁸

Užaljena FLRJ je 1. februarja 1949 poslala noto, naslovljeno na vlado SZ, v kateri je izrazila "začudenje", zakaj ni bila povabljen na ustanovno zasedanje, kjer so sodelovali predstavniki Bolgarije, Madžarske, Poljske, Romunije, Češko-slovaške in SZ. Po besedah Beograda je bil ta korak diskriminatoren do narodov FLRJ. V odgovoru na noto je Moskva s strogim diplomatskim jezikom izpostavila represijo jugoslovanskih oblasti nad lastnim narodom in aretacije tistih državljanov, ki so bili naklonjeni politiki Kremlja in državam ljudskih demokracij. Vzhodnemu bloku držav naj ne bi preostalo drugega, kot da si je tovrstno politiko Beograda lahko razlagala samo kot sovražno. K temu so sarkastično dodali, da je

²⁵ John C. Campbell je bil ameriški politični svetovalac in izvedenec za vzhodno Evropo. Bil je član ameriške delegacije na Donavski konferenci leta 1948 v Beogradu. Na ameriškem zunanjem ministrstvu je bil aktiven med letoma 1949–1955 (dostopno na: <https://www.trumanlibrary.gov/library/oral-histories/campbell>, pridobljeno: 5. 6. 2022).

²⁶ Sava Kosanović (1894–1956) je bil politik, publicist in diplomat. Bil je tudi sorodnik Nikole Tesle. V času med I. in II. svetovno vojno je opravljal funkcijo narodnega poslanca. Po zlomu Kraljevine Jugoslavije v letu 1941 je emigriral v ZDA. Leta 1942 je prišel v spor z emigrantsko vlado v Londonu zaradi vprašanja glede priznanja narodnoosvobodilnega boja (NOB). Od 7. 3. 1945 je v vladi Josipa Broza Tita opravljal funkcijo ministra za informiranje. Od leta 1946 do 1949 je opravljal funkcijo veleposlanika FLRJ za ZDA in Mehiko (*Enciklopedija leksikografskog zavoda*, 3. knjiga, str. 611).

²⁷ ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslova, dosje XXIII, dok. št. 18, *Zabeleška o razgovoru druga Kosanovića sa Campbellom u Kabinetu druga Kosanovića*, iz mape Depeše VIII, material št. 2142, z dne 17. 7. 1950.

²⁸ Ivo Goldstein in Slavko Goldstein, *Tito* (Ljubljana, 2017), str. 596 (dalje: Ivo Goldstein in Slavko Goldstein, *Tito*).

bil SEV ustanovljen samo za tiste države, ki so vodile pošteno in prijateljsko politiko. Na koncu je sledilo "prijazno" povabilo, da v kolikor bi se vlada FLRJ vrnila k stari politiki prijateljstva, potem ne vidijo nobenih ovir za sodelovanje. Po njihovem mnenju naj bi bilo to v poglavitnem interesu jugoslovanskih narodov.²⁹

Za gospodarskimi ukrepi Kremlja in njegovih satelitov zoper FLRJ se je skrivala permanentna grožnja z vojaško agresijo, ki je Beogradu prizadejala veliko škodo.³⁰ Koraki, ki jih je sprejel vzhodni blok, so nevarno zavrli načrtovano industrializacijo države do te stopnje, da se je družbeni bruto proizvod med letoma 1949–1953 zmanjšal na nižjo stopnjo od predvojne. S tovrstnimi potezami je želela SZ na tleh Jugoslavije sprožiti gospodarski zlom in tako pokazati preostalemu bloku vzhodnih satelitskih držav, da se svojeglava pot k socializmu brez upoštevanja centrale v Kremlju preprosto ne izplača. Način, kako se je obračunalo z "alternativami" na Poljskem (Wladislaw Gomulka³¹), na Madžarskem (László Rajk³²) in v Albaniji (Koçi Xoxe³³), je bil samo opomnik, kam lahko peljejo ideološke stranpoti.³⁴

²⁹ ARS, AS 1277, t.e. 30, Ministarstvo inostranih poslova, dosje XXII, dok. št. 14, *Sporočilo veleposlaništva SZ o prekinitvi trgovinskih sporazumov z Jugoslavijo*, iz mape Depeše VIII, material št. 735, z dne 11. 2. 1949.

³⁰ Banac, *Sa Staljinom protiv Tita: informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu*, str. 131–132.

³¹ Wladislaw Gomulka (1905–1982) je bil poljski politik, komunist in državnik. Član poljske KP je postal leta 1926, drugače je bil funkcionar Zveze delavcev kemične industrije. V medvojnem času je bil večkrat aretiran in zaprt za 7. let. Po nemškem napadu na Varšavo je pobegnil v SZ, od koder se je leta 1942 vrnil in sodeloval pri ustanovitvi Poljske delavske partije. Funkcijo generalnega sekretarja poljske KP je opravljal med letoma 1943–1948. Leta 1947 je začel izpostavljati idejo, da bi morala poljska ubrati svojo pot v socializem. Slednje je bil glavni argument v letu 1948 zoper njega, kjer so ga obtožili za revizionizem. Leta 1949 je sledila njegova izključitev iz vseh partijskih funkcij, medtem ko je leta 1951 izgubil tudi poslansko imuniteto. Leta 1956 je bil v celoti rehabilitiran (*Enciklopedija leksikografskog zavoda*, 2. knjiga (Zagreb, 1967), str. 570).

³² László Rajk (1909–1948), revolucionar, komunist in španski borec. Leta 1941 se je vrnil iz taborišča v Franciji nazaj na Madžarsko, kjer je postal sekretar madžarske KP. Bil je tudi vodja madžarskega upora zoper nemškega okupatorja. Leta 1944 so ga aretirali in odpeljali v Nemčijo, od koder se je vrnil maja 1945. Po vojni je opravljal funkciji notranjega in zunanjega ministra Ljudske republike Madžarske. Po resoluciji Informbiroja v letu 1948 so ga pod lažnimi obtožbami, da je buržujski revizionist in titoist, aretirali ter usmrtili. Posmrtno je bil rehabilitiran že leta 1956 (*Enciklopedija leksikografskog zavoda*, 5. knjiga (Zagreb, 1969), str. 376 (dalje: *Enciklopedija leksikografskog zavoda*, 5. knjiga).

³³ Koçi Xoxe (1911–1949) je bil albanski politik, komunist, podpredsednik vlade in notranji minister. Spadal je v krog albanskih politikov, ki so bili naklonjeni čim večjemu zblíževanju med Albanijo in FLRJ. Po mnenju Banaca naj bi bil Xoxe ključna figura pri morebitnem političnem prevratu znotraj Albanije. Zaradi suma sodelovanja z Beogradom je bil junija 1949 obsojen na smrt, saj naj bi med drugim aktivno sodeloval tudi pri delitvi albanskega ozemlja med FLRJ in Grčijo (Banac, *Sa Staljinom protiv Tita: informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu*, str. 50 in 54; Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918–1988. Knj. 3, Socijalistička Jugoslavija: 1945–1988*, str. 234–235).

³⁴ Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992: nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*, str. 193; Dušan Bilandžić, *Zgodovina Socialistične federativne republike Jugoslavije: glavni procesi* (Ljubljana, 1980), str. 152 in 148 (dalje: Bilandžić, *Zgodovina Socialistične federativne republike Jugoslavije: glavni procesi*); Central Intelligence Agency (CIA), *Readingroom*, The current situation in Yugoslavia, str. 12, dostopno na: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP98-00979R000100070001-3.pdf>, pridobljeno: 14. 12. 2023.

Po mnenju zgodovinarja Iva Banca je bilo za pričakovati, da bo vlada FLRJ zaradi nevarnosti vojaške agresije primorana večji del nacionalnega dohodka med letoma 1949–1956 preusmeriti (npr. leta 1952 je to znašalo 21,4 % nacionalnega dohodka) za potrebe vojske. Velik problem za Beograd je predstavljalo tudi dejstvo, da je bil Titov petletni plan preveč odvisen od sovjetskih posojil, ki so narasli do vrtoglavih 400 milijonov dolarjev. K temu je potrebno dodati tudi trgovanje, ki je bilo prekinjeno. Vzorci so bili vedno isti; odločitvam Kremlja so sledile tudi satelitske države (s to kampanjo proti Titu se je med drugim začela sovjetizacija vzhodne Evrope) – njihov cilj je bil, kot smo že omenili, uničiti jugoslovansko gospodarstvo in jo spraviti na kolena. Edini izhod za Beograd je bila preorientacija gospodarstva k Zahodu.³⁵ Po takratni oceni CIA so bile najboljši pokazatelj takratne situacije v FLRJ številke, ki so se nanašale na trgovinski promet z Vzhodom in Zahodom. Leta 1947 je bil promet z 51 % podrejen sovjetski sferi, 1948 leta je bil opazen majhen preobrat (posledica resolucije Informbiroja) – 54 % v korist Zahoda – in leta 1949, kjer je bil ta odstotek v korist Zahoda že 88 %.³⁶

Kardelj je npr. izjavil, da je bilo treba za proizvode, kot so tobak, vino, konoplja, železna ruda in drugi, ki so jih takrat skoraj samoumevno izvažali v sestrške socialistične države, skoraj čez noč urediti vse potrebno za vzpostavitev novih alternativnih trgov, ki jih takrat še ni bilo. Že leta 1949 je sledil skorajda prosti pad jugoslovanskega izvoza v vzhodnoevropske države. Medtem ko bi se naj izvoz v primerjavi z letom 1948 zmanjšal za 30 %, je bila blagovna menjava z državami Informbiroja v letu 1950 popolnoma ustavljena. Zaradi popolne gospodarske blokade držav članic Informbiroja naj bi FLRJ utrpela škodo v višini 429 milijonov dolarjev, kar samo potrjuje Kardeljevo izjavo. K tej številki je potrebno nujno dodati škodo, ki jo je utrpela država zaradi naravnih nesreč oziroma suše v višini 880 milijonov dolarjev, ter znesek 1,4 milijarde dolarjev, ki jih je država namenila za prepotrebno oborožitev.³⁷

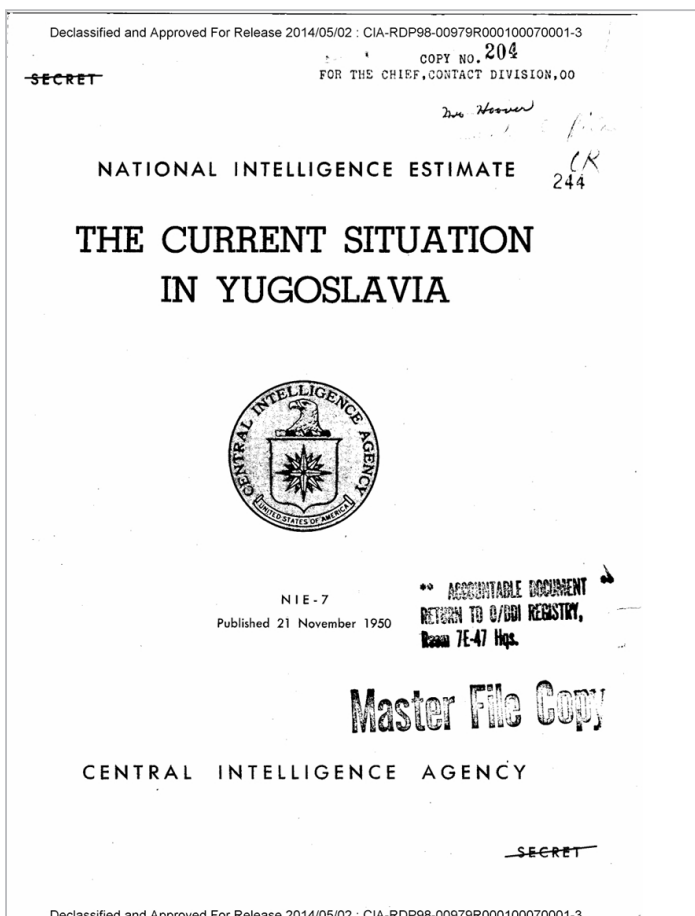
V zunanji politiki je prišlo do naglega zasuka. Želja po urejenih gospodarskih odnosih (zadnja leta so bili postavljeni na stranski tir) z Zahodom so bili postavljeni na vrh prioritete zunanje politike Beograda. V petdesetih letih se je na Zahodu sprejelo skoraj enotno soglasje v odnosu do FLRJ – "ohranjanje Tita na površini" ("*To keep Tito afloat*").³⁸

³⁵ Banac, *Sa Staljinom protiv Tita: informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu*, str. 131–132.

³⁶ *Central Intelligence Agency (CIA), Readingroom*, The current situation in Yugoslavia, str. 6, dostopno na: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R01012A000300010001-5.pdf>, pridobljeno: 14. 12. 2023.

³⁷ Kardelj, *Boj za priznanje in neodvisnost nove Jugoslavije 1944–1957: spomini*, str. 195; Savo Kržavac in Dragan Marković, *Informbiro; kaj je to?: Jugoslavija je rekla ne* (Ljubljana, 1976), str. 183 (dalje: Kržavac in Marković, *Informbiro; kaj je to?: Jugoslavija je rekla ne*); Bilandžić, *Zgodovina Socialistične federativne republike Jugoslavije: glavni procesi*, str. 154.

³⁸ Ivo Goldstein in Slavko Goldstein, *Tito*, str. 597.

Naslovnica dokumenta CIA z naslovom "The Current Situation in Yugoslavia", ki je bil objavljen 21. novembra 1950. Gre za primer tajnega poročila, ki analizira politično, vojaško in gospodarsko stanje FLRJ. Dokument je bil pripravljen kot "orodje" za ameriško vlado v času hladne vojne. Pri dokumentu gre za poudarek na strateškem pomenu FLRJ po razhodu s SZ in njenem vplivu na mednarodno politiko (cia.gov)

Zahod je oportunistično pomagal Titu zgolj do tiste točke, kjer bi lahko prišle obrambne sposobnosti jugoslovanske vojske pod vprašaj – prav slednje bi lahko v primeru vojne ogrozilo tudi varnost sosednjih držav. Potem ko je ameriški kongres avgusta leta 1950 ugodil zahtevi za pomoč, je prišlo do Tito-vega srečanja s skupino kongresnikov, kjer jim je dal jasno vedeti, v kakšni stiski je država. FLRJ brez pomoči od zunaj več ni bila sposobna vzdrževati velikega števila svojih oboroženih sil, ki so bile nujno potrebne za obrambo države in regije.³⁹

³⁹ Prav tam, str. 597.

Že ob prvem sestanku (trajal je 40 minut) z jugoslovanskim veleposlanikom Kosanovićem naj bi Eugene Black,⁴⁰ ki je na mestu šefa svetovne banke nasledil Johna McCloya, jugoslovanski delegaciji dal jasno vedeti, kaj se pričakuje od Beograda. Pri urejanju posojila je še vedno veliko težavo igralo dejstvo, da je komunistična Jugoslavija prenehala z odplačevanjem starih dolgov (do ZDA in nekaterih evropskih držav), ki so bili sklenjeni še pred vojno. Black je želel za začetek od Beograda slišati zgolj simbolično priznanje obstoječih dolgov in zagotovilo, da ne bo prišlo do njihovega zanikanja.⁴¹ Pogovor je z ameriške strani zaneslo k morebitnemu pristopu Jugoslavije k Marshallovemu načrtu⁴² (ekonomska korist za državo bi bila neprimerno večja od političnih težav z vzhodom Evrope), kar je Kosanović (stališče Beograda je bilo znano vsem) še enkrat zavrnil. Celoten vzhodni blok, vključno z Beogradom, je Marshallov načrt doživljal kot široko zastavljeno strateško-politično agendo Washingtona z namenom preprečitve širjenja komunizma, ki je imela v njihovih očeh malo opravka z ekonomsko velikodušnostjo. Ena od želja nekdanjega britanskega predsednika vlade Winstona Churchilla pa je bila, da bi s tovrstno "pomočjo" iz vzhodnoevropskih držav v primeru izbruha nove vojne naredili "tamponsko cono" napram Sovjetski zvezi.⁴³

Ekipa za vzpostavljane gospodarskih vezi z Zahodom je bila poleg Tita ter Kosanovića sestavljena iz najbolj zvenceh imen takratnega komunističnega vodstva – sestavljali so jo Edvard Kardelj, Milentije Popović, Vladimir Popović

⁴⁰ Eugene Black (1898–1992), bančnik. Svojo kariero je začel kot bančnik na Wall Streetu. Leta 1947 je postal izvršni direktor Svetovne banke. Funkcijo direktorja Svetovne banke je opravljal med leti 1949–1962. Po 2. svetovni vojni je v bančnem svetu igral eno od ključnih vlog pri zagotavljanju finančnih posojil državam glede obnove in gospodarskega razvoja (David Crystal (ur.), *The Cambridge biographical encyclopedia* (Cambridge, 1994), str. 113 (dalje: Crystal (ur.), *The Cambridge biographical encyclopedia*)).

⁴¹ FLRJ se je tako zraven starih dolgov Kraljevine Jugoslavije med drugim zavezala poravnati tudi podedovane dolgove turškega in avstroogrskega cesarstva (Bilandžić, *Zgodovina Socialistične federativne republike Jugoslavije: glavni procesi*, str. 154).

⁴² Marshallov načrt, uradno *Evropski program obnove*, ki ga je ameriški zunanji minister George Marshall predstavil junija 1947, je ZDA zavezal k obnovi povojne Evrope. Ameriški zgodovinar Lewis Gaddis glede njegovega sprejetja piše, da takrat največje grožnje zahodnim interesom v Evropi ni predstavljala možnost sovjetske intervencije, ampak verjetnost, da bi splošno pomanjkanje pripeljalo državljane Evrope do tega, da bi sami izvolili komuniste na oblast, ki bi nato sledili ukazom Kremlja. Sicer pa je bila osnovna ideja Marshallovega načrta spodbuditi evropska gospodarstva, pri čemer je bil cilj obnoviti samozavest, blaginjo in družbeni mir z demokratičnimi sredstvi. Vse to je imelo svojo ceno. Po pisanju zgodovinarja Tonya Judta je Evropa od leta 1948 do 1952 s strani ZDA prejela pomoč v višini 13 milijard dolarjev, kar bi naj zajemalo le del od 24,8 milijarde dolarjev, ki ga je Evropa dobila v prvih desetih letih po koncu druge svetovne vojne. Jakovina v zvezi s tem tudi piše, da je Marshall 5. 6. 1947 s svojim govorom na Harvardski univerzi nakazal, da Evropa stopa v novo obdobje (Gaddis, *The Cold War: A new history*, str. 31–32, 103; Tony Judt, *Velika iluzija?: razmislek o Evropi* (Ljubljana, 2015) (dalje: Judt, *Velika iluzija?: razmislek o Evropi*), str. 41; Jakovina, *Ameriški komunistički savezniki: Hrvati, Titova Jugoslavija i Švedinjene američke države: 1944–1955*, str. 107).

⁴³ Arhiv Jugoslavije (AJ) 83, fond Zbirka Sava Kosanović, AŠ 7, *Zabeleška o razgovoru ambasadora Kosanovića sa Eugene Blackom od Internacionalne Banke*, 83-7-352, 83-7-353, z dne 7. 6. 1949.

Od leve proti desni: zunanji minister FLRJ Edvard Kardelj, Stevan Dedijer, minister brez listnice Milovan Đilas, jugoslovanski veleposlanik v ZDA Sava Kosanović in namestnik zunanjega ministra FLRJ Aleš Bebler (ARS, AS 1277, t.e. 184, Rodbinski fond Edvard Kardelj, jugoslovanska delegacija na 4. zasedanju generalne skupščine ZN, Flushing Meadow, New York, ZDA, 21. 9. 1949)

in Vladimir Velebit (med vojno Titov vojni odposlanec na Zahodu), ki je bil avgusta leta 1950 imenovan na mesto pomočnika ministra za zunanjo trgovino. Ministrska funkcija FLRJ za zunanjo trgovino je pripadla Milentiju Popoviću⁴⁴, ki je bil po besedah Velebita eden od "najbolj izobraženih marksistov v vrstah srbskih komunistov".⁴⁵ Velebit je bil zadolžen za pogajanja z Mednarodno banko za obnovo in razvoj. Tako mu naj bi bilo na enem od pogajanj tudi pojasnjeno, da banka nima veliko lastnega kapitala in da si denar izposoja od različnih komercialnih bank in ga nato kot svojega posoja naprej. Med pogovori naj bi Beograd prišel do spoznanja, da o vsem odločajo zgolj ame-

⁴⁴ *Milentije Popović* (1913–1971) je bil politik in funkcionar. Po končani tehnični fakulteti v Beogradu je leta 1939 postal član KPJ. Razen tega, da je bil aktiven udeleženec NOB vse od leta 1941, je po končani vojni opravljal številne odgovorne funkcije. Do leta 1953 je tako opravljal funkcijo predsednika Planske komisije vlade LR Srbije. Bil je tudi minister za zunanjo trgovino in minister za finance takratne FLRJ. Bil je prejemnik številnih domačih in tujih odlikovanj ("Umro Milentije Popović – Put revolucionara", *Slobodna Dalmacija*, 10. 5. 1971, leto XXIX., št. 8139, str. 1).

⁴⁵ Mira Šuvar, *Vladimir Velebit: svjedok historije* (Zagreb, 2001), str. 173 (dalje: Šuvar, *Vladimir Velebit: svjedok historije*).

riške banke, ki vladajo na mednarodnem gospodarskem trgu. Da so obstajali upravičeni pomisleki ZDA glede pomoči, priča tudi dejstvo, da se je Black pri njihovem zunanjem ministrstvu pozanimal tudi glede možnosti, ali obstaja nevarnost skorajšnjega vojaškega napada nanjo. Black se je kasneje le odzval⁴⁶ povabilu v Beograd na srečanje z jugoslovanskimi gospodarstveniki. Glavna pogajanja je vodil Boris Kidrič. Vztrajal je na hitrem razvoju težke industrije (kar je bilo mnogokrat nepremišljeno),⁴⁷ medtem ko je ameriški gost zagovarjal idejo postopnega razvoja s poudarkom na izgradnji infrastrukture.⁴⁸ Black je bil namreč mnenja, da je jugoslovanski program industrializacije zastavljen mnogo preambiciozno.⁴⁹

Na robu katastrofe: suša kot zaveznik SZ v boju zoper FLRJ

Po pisanju Jožeta Pirjevca je bil notranje politični položaj FLRJ zaradi številnih ukrepov, kot je kolektivizacija, ki je po statističnih podatkih najbolj prizadela 200.000 kmečkih družin, na robu splošne ljudske vstaje⁵⁰.⁵¹ Silovit napredek v industriji ter nagla industrializacija države je pripeljala do množičnega prese-ljevanja mladega prebivalstva v mesta, posledica pa je bila vedno večja social-

⁴⁶ Glede na pisanje časnika *New York Times* je Black prišel v Beograd ravno v času (18. 9. 1950), ko se je država borila s posledicami suše, ki bi lahko že v naslednjih štirih do petih mesecih v primeru neukrepanja povzročila najresnejšo notranjo krizo. Po besedah avtorja članka bi država, če ne bi uspela nadomestiti izgub zaradi posledic suše, zelo hitro postala nestabilna in s tem lahka tarča morebitnega sovjetskega napada. Ves finančni presežek, ki so ga nameravali doseči z izvozom rudnih bogastev, lesa, hrane in krme za živali v tujino, je bil vezan na trgovinske sporazume, s katerimi se je zagotavljalo financiranje načrtovanega programa industrializacije. Ob vsem tem je največji problem predstavljala lakota in kako nahraniti ljudi. Elementarna katastrofa v obliki suše je tako postala največji zaveznik SZ proti takratni Jugoslaviji ("World bank chief in Belgrade talks", *The New York Times*, 19. 9. 1950, št. 33.841, str. 28).

⁴⁷ Po Velebitovem mnenju je takrat med Jugoslovani prevladovala sovjetska ideja, da se lahko socializem gradi zgolj na temeljih težke industrije. Tako bi mu naj Kidrič, ki je drugače veljal za izjemno inteligentnega človeka, tudi dejal, da hitro industrializacijo mora nekdo plačati. Glede na to, da se o kapitalu oz. investicijah iz tujine ni smelo niti pomisliti, je bilo za predvideno, da bo to denarno breme prevzelo podeželje oz. kmetijstvo (Šuvar, *Vladimir Velebit: svjedok historije*, str. 170–171).

⁴⁸ Prav tam, str. 173–175; ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslova, dosje XXIV, dok. št. 6., *Poročilo o finančni pomoči Jugoslaviji od ZDA*, iz mape Depeše VIII, material št. 164, z dne 19. 1. 1951, str. 2.

⁴⁹ ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslova, dosje XXIII, dok. št. 31, *Telegram Vladimira Popovića za Maršala Tita*, iz mape Depeše VIII, material št. 1346, z dne 27. 10. 1950, str. 1.

⁵⁰ Sicer pa je do manjših uporov prišlo v Makedoniji, Črni gori in na Hrvaškem, medtem ko je po pisanju Iva in Slavka Goldsteina do največjega prišlo v zahodni Bosni, v okraju Cazina in Velike Kladuše. Upor bi naj bil posledica prisilnega odkupa kmetijskih izdelkov po izjemno nizkih cenah in siljenja ljudi v zadrage. Pri vstaji je sodelovalo okoli 700 kmetov, ki so bili večinoma bivši partizani. Oblasti so proti njim poslale vojsko, ki je z uporabo sile zatrla nemire med kmečkim prebivalstvom (Ivo Goldstein in Slavko Goldstein, *Tito*, str. 562).

⁵¹ Pirjavec, *Jugoslavija 1918–1992: nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevičeve in Titove Jugoslavije*, str. 204.

no/gospodarska stiska.⁵² K dodatnim napetostim v državi je pripomogla tudi realna nevarnost pred vojaško agresijo, zaradi česar so bile oblasti primorane vzdrževati vojsko okoli 500.000 mož. 23 % narodnega dohodka se je namenjalo oboroževanju, kar je bilo po mnenju Bilandžića takrat, v primerjavi z drugimi državami, velik izdatek za vojsko.⁵³

Ker je prebivalstvo v mestih v primerjavi z letom 1939 naraslo za 40 %, se je morala država spoprijeti z še enim sovražnikom – lakoto, ki pa jo je oblastem s skrajnimi napori državne diplomacije in izdatni pomoči Zahoda uspelo omiliti.⁵⁴

Šlo je za distopično svarilo, ki je ciljalo na prehitro sprejete ukrepe s strani države v zvezi z brezkompromisno industrializacijo, katere primarni cilj je bil dvigniti blaginjo vseh državljanov. V očeh FLRJ so na Zahodu vladale neoliberalne "kleptokratske" sile, čigar primarni cilj je bil, kako priti v čim krajšem času do novih trgov. Beograd je vedel, da samoizolacija ne pride v poštev, ko pa so na Vzhodu z resolucijo Informbiroja zaprli vrata vsem oblikam gospodarskega in političnega sodelovanja, so se za pomoč obrnili proti zahodu.

Sicer pa je bilo že od oktobra 1949 jasno, da ima ameriško zunanje ministrstvo (*State Department*), kar zadeva posojil Jugoslaviji, raje, da se le-ta dajejo preko tistih ustanov, na katere imajo ZDA neposreden vpliv. Postopki glede posojil pri Mednarodni banki so se namreč običajno zapletli (naglo sprejemanje odločitev glede posojil je bilo skoraj nemogoče) do te mere, da so lahko državo, ki zahtevala posojilo, spravili v skrajno neprijeten položaj oziroma stisko.⁵⁵

"Naklonjenost" ameriškega zunanjega ministrstva do Jugoslavije se je bistveno popravila s prihodom Deana Achesona⁵⁶ na njegov vrh; olajšal se je ves postopek pridobivanja posojil, tudi zato, ker je bila FLRJ 20. oktobra 1949 izvoljena v Varnostni svet kot nestalna članica za 2-letni mandat, čemur sta po

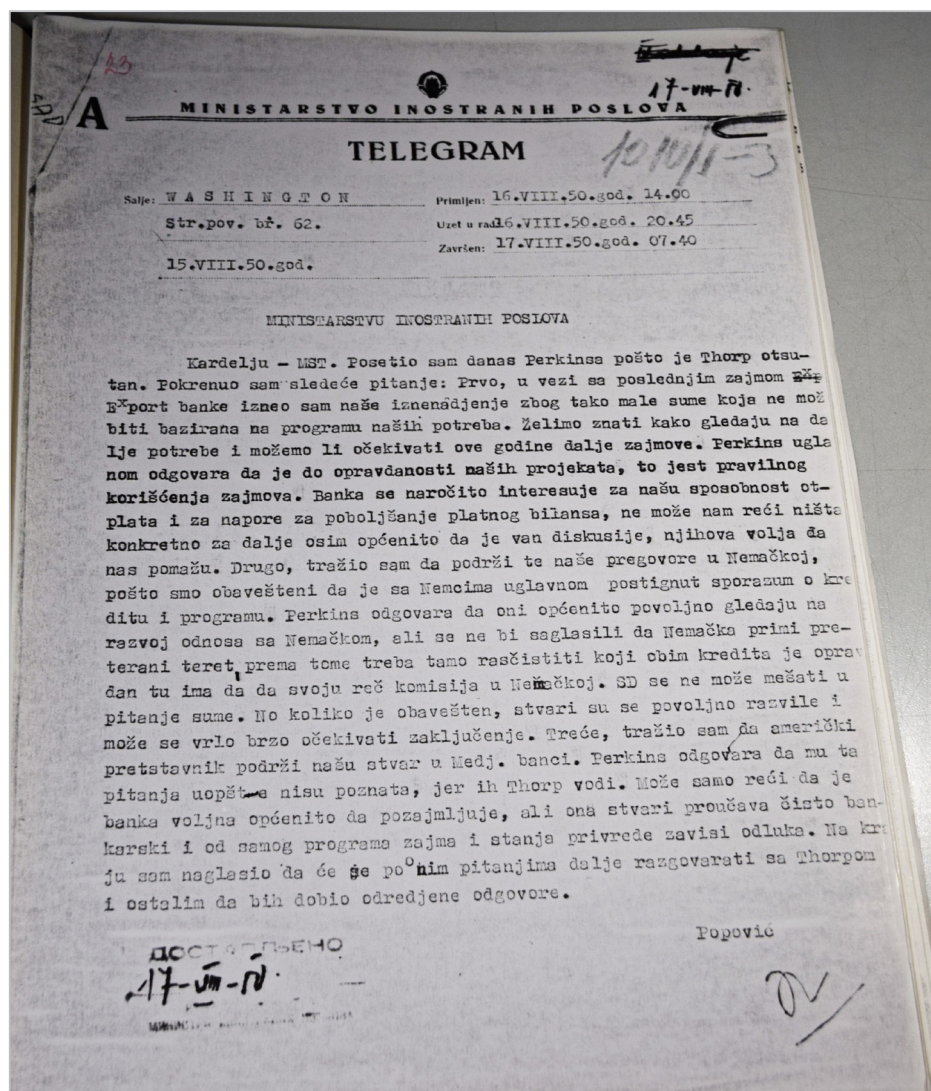
⁵² Ivo Goldstein in Slavko Goldstein, *Tito*, str. 565.

⁵³ Bilandžić, *Zgodovina Socialistične federativne republike Jugoslavije: glavni procesi*, str. 154.

⁵⁴ Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992: nastanek, razvoj ter razpad Karadževićeve in Titove Jugoslavije*, str. 204.

⁵⁵ Glede na vsebino telegrama, ki ga je poslal jugoslovanski veleposlanik v ZDA Vladimir Popović Edvardu Kardelju, lahko hitro ugotovimo, da je ameriške banke najbolj skrbelo stanje jugoslovanskega gospodarstva in vprašanje, ali je bil Beograd sploh sposoben vrniti željene kredite (ARS, AS 1277, t.e. 31., Ministarstvo inostranih poslova, dosje XXIII, dok. št. 23, *Popović iz Washingtona tovarišu Kardelju*, iz mape Depeše, izveštaji i dr., material št. 1010, z dne 15. 8. 1950, nepaginirano).

⁵⁶ *Dean Acheson* (1893–1971) je bil odvetnik, član ameriške demokratske stranke in diplomat. Leta 1949 je na mestu ameriškega zunanjega ministra zamenjal Georgea Marshalla. Medtem ko je opravljal funkcijo zunanjega ministra, je bil eden od najaktivnejših figur ameriške politike pri doslednem izvrševanju Trumanove doktrine, Marshallovega načrta in organiziranju NATA. Funkcijo zunanjega ministra je prenehal opravljati leta 1953 (nasledi ga John Foster Dulles), ko je na predsedniških volitvah v ZDA zmagal general Dwight David Eisenhower, zato se je vrnil k odvetništvu (*Enciklopedija leksikografskega zavoda, 1. knjiga*, str. 12).

Telegram iz leta 1950, ki obravnava vprašanja glede kreditov (ARS, AS 1277, t.e. 31., Ministarstvo inostranih poslova, dosje XXIII, dok. št. 23, Popović iz Washingtona tovarišu Kardelju, iz mape Depeše, izvještaji i dr., material št. 1010, z dne 15. 8. 1950, nepaginirano)

mnenju Kosanovića najostreje nasprotovala Moskva in London. Rezultat tovrstne naklonjenosti⁵⁷ ameriške diplomacije v korist Jugoslavije so bile vidne tudi

⁵⁷ Po besedah Petranovića naj bi Beograd v tem obdobju dobil posojilo tudi s strani Londona v višini 8 milijonov angleških funtov in Švice v višini 10 milijonov švicarskih frankov (Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918–1988. Knj. 3, Socijalistička Jugoslavija: 1945–1988*, str. 243).

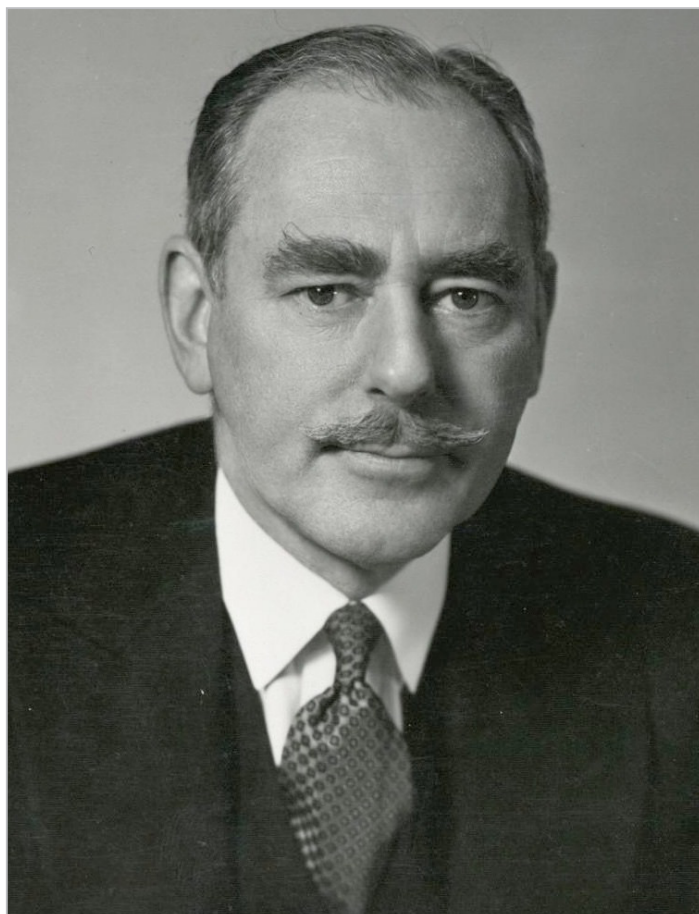
Del jugoslovanske delegacije, ki je sodelovala na 4. zasedanju ZN v New Yorku leta 1949, na srečanju z ženo pokojnega ameriškega predsednika Franklina Delana Roosevelta. Od leve proti desni: Joža Vilfan, Eleanor Roosevelt, Stevan Dedijer, Edvard Kardelj (ARS, AS 1277, t.e. 184, Rodbinski fond Edvard Kardelj, 946-3).

pri zneskih, ki jih je dobil Beograd v naslednjega pol leta (od 23. septembra do 1. marca): Export – Import banka ji je nakazala 40 mil USD (bila je pod neposrednim vplivom ameriškega zunanjega ministrstva), Mednarodni fond (MMF) 9 mil USD in znesek 2,7 mil USD Mednarodna banka za les.⁵⁸ Imenovanju novega ameriškega ministra za zunanje zadeve je 20. januarja 1950 sledilo tudi imenovanje Georgea Allena za novega ameriškega veleposlanika v Beogradu (1950–1953), kar je bilo po besedah Budimirja Lončarja dokončen znak, da je nastopilo resnično novo obdobje⁵⁹ v ameriško-jugoslovanskih odnosih.⁶⁰

⁵⁸ AJ 83, fond Zbirka Sava Kosanović, AŠ 7, *Odnosi izmedju nas i Amerike*, 83-7-284, z dne 4. 3. 1950, nepaginirano.

⁵⁹ Na ameriških tleh se je zelo angažiral pri dvigovanju ugleda Titove Jugoslavije med tamkajšnjimi političnimi odločevalci, zaradi česar je bil med katoliškimi krogi v ameriškem kongresu deležen veliko kritik (ARS, AS 1277, t.e. 32, Ministrarstvo inostranih poslov, dosje XXV, dok. št. 52, *Razgovor Tita z Allenom – ambasadorjem ZDA*, iz mape Depeše VIII, material št. 1007, z dne 15. 5. 1952, nepaginirano).

⁶⁰ Tvrtko Jakovina, *Budimir Lončar: od Preka do vrba svijeta* (Zaprešić, 2020), str. 70 (dalje: Jakovina, *Budimir Lončar: od Preka do vrba svijeta*).

Dean G. Acheson,
ameriški zunanji min-
ister v letih 1949–
1953 (*Wikimedia
Commons*)

Da je bilo stanje v državi še bolj napeto, je poskrbela nepredvidljiva narava z dvema zaporednima sušama v letih 1950 in 1952. Posledice suše so bile katastrofalne. Skupni stroški za gospodarstvo so znašali 420 milijonov dolarjev v primerjavi z letom 1948 oziroma 600 milijonov, v kolikor leto 1950 primerjamo s prejšnjim nesusnim letom. Največje izgube so se poznale pri koruzi, katere pridelek se je zmanjšal za 35 %, sledil je krompir s 30 % in pšenica s 26 %. Posledice so bile vidne tudi pri izvozu, ki se je zmanjšal za 51 milijonov dolarjev. Vse to je pripomoglo k neizpolnitvi obvez, ki so bila predhodno dane glede izvoza

žitaric.⁶¹ Da bi se omililo najhujše, je država Washington prosila za znesek v višini 100 milijonov dolarjev, s katerim bi zadovoljile najnujnejše zahteve glede oskrbe domačega prebivalstva in plačilnih bilanc med FLRJ in tujino. Ker so bile posledice suše dosti večje od zneska 100 milijonov dolarjev, se je država odločila sprejeti naslednje ukrepe:

- 1) Strogo varčevanje s hrano v mestih in podeželju.
- 2) Leta 1950 je bilo dano v zakol 225.000 glav živine, 420.000 ovac in 30.000 prašičev. Z namenom, da bi se lahko v skrajni stiski uporabilo že naslednjo pomlad, se je dobljeno meso nemudoma konzerviralo.
- 3) Za izvoz je bilo določeno 50.000 glav govedi, 100.000 ovac in 10.000 konj.
- 4) Zadnji ukrep je bil namenjen porazdelitvi 950.000 ton hrane med najbolj prizadete dele takratne države.⁶²

Kot dodaten odgovor na alarmantno situacijo so oblasti v Beogradu nemudoma sprejele tudi Uredbo o prepovedi izvoza osnovnih prehrabnenih proizvodov (žitarice, meso, mast...), ki je takoj stopil v veljavo.⁶³

Strogi varčevalni ukrepi so bili sprejeti z namenom, da omilijo vse bolj grozečo lakoto prebivalstva. 3. oktobra 1950 je bil na ameriško zunanje ministrstvo poslan memorandum s prošnjo za pomoč, v katerem pa ni bilo izrecno navedeno, da se pomoč zahteva od ZDA.⁶⁴

Zahod (od katerega je bila pomoč tudi odvisna) je imel pod lupo vse stike med SZ in takratno FLRJ. Finančna pomoč se je pogojevala z jugoslovansko upravičenostjo do načrtovanih naložb in saniranja situacije, v kateri se je znašla zaradi posledic suše. Zahtevali so prestrukturiranje težke in vojne industrije k lažji oz. proizvodnji potrošnih dobrin ter hrane. Te zahteve so bile v popolnem nasprotju z jugoslovanskim konceptom, ki je ciljal k samozadostnemu gospodarstvu; tukaj so imeli v mislih predvsem industrijo (tudi vojaško), ki bi bila neodvisna od tujih

⁶¹ Suša je prizadela naslednja področja: Srbija (Vojvodina in osrednja Srbija) – kmetijska območja v Vojvodini, ki so veljala za žitnico Jugoslavije, so bila močno prizadeta. Zaradi zmanjšane žetve žita in koruze so nastala ozka grla v oskrbi. Osrednja Srbija je še posebej trpela zaradi pomanjkanja vode, kar je vplivalo tako na kmetijstvo kot na oskrbo s pitno vodo; Bosna in Hercegovina – pomanjkanje vode in pašnikov je povzročilo precejšnje izgube v živinoreji, ki je imela v tej regiji osrednjo vlogo; Hrvaška – suša je še posebej prizadela dalmatinsko obalo, ki ima že tako precej suho podnebje. Posledice suše so se pokazale zlasti pri pridelavi vina in oljk; Makedonija in Črna gora – te regije, ki so bile odvisne od namakanja v kmetijstvu, so prav tako zelo trpele zaradi sušnih obdobj (ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslova, dosje XXIII, dok. št. 29, *Škode zaradi suše je za okrog 420. milijonov dolarjev*, iz mape Depeše VIII, material št. 1295, z dne 16. 10. 1950, str. 1–2).

⁶² AJ 127, fond Komisija za vanredni uvoz prehrabnenih artikala vlade FNRJ, AŠ 1, *Naredba o zabrani izvoza osnovnih prehrabnenih proizvoda*, 1–25, z dne 25. 11. 1950, nepaginirano.

⁶³ Prav tam.

⁶⁴ ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslova, dosje XXIII, dok. št. 29, *Škode zaradi suše je za okrog 420. milijonov dolarjev*, iz mape Depeše VIII, material št. 1295, z dne 16. 10. 1950, str. 1–2.

interesov. Tovrsten pristop je zahteval določena odstopanja od revolucionarnih idealov, saj je bila FLRJ zaradi situacije prisiljena izvažati na Zahod, da je lahko prišla do deviz. Te so bile nujno potrebne, v kolikor je želela kupiti industrijsko opremo na tujem in tako poskrbeti za rast domačega gospodarstva.⁶⁵

Kmalu zatem, 20. oktobra, je sledil obisk Kardelja in novega⁶⁶ ambasadorja FLRJ v Washingtonu Vladimirja Popovića⁶⁷ pri ameriškem zunanjem ministru Achesonu, ki je trajal nekaj več kot uro. Kardelj naj bi takoj na začetku sestanka izpostavil številko 100 milijonov dolarjev, ki je bila za državo nujna za prebroditev krize. Acheson je omenil ameriški kongres, ki je od delegacije FLRJ pričakoval, da uredijo vse, kar je potrebno za izboljšanje odnosov z Italijo, Grčijo in ZDA. Izpostavil je tudi pretirano ambicioznost pri nameravanih projektih, ki si jih je zastavila FLRJ, in dvome, da zahtevanih posojil ne bi bila sposobna vračati. Kardelj je izkoristil priložnost in izrazil zahtevo po orožju, ki je bila nujna za krepitev obrambnih zmožnosti države. V isti sapi je dodal, da orožja ne zahtevajo direktno od ZDA, kar bi si lahko marsikdo na Vzhodu interpretiral po svoje in uporabil kot argument proti FLRJ (del posojila bi porabili za nabavo oborožitve). Acheson je na Kardeljevo prošnjo vidno vznemirjen odvrnil, da je eno vprašanje, kar zadeva posojilo, in drugo, kar zadeva nabavo oborožitve (pri čemer ni bil pripravljen dajati nobenih obljub). Sploh pri slednjem vprašanju je bilo treba poiskati odgovor pri ameriški vladi. Na koncu sestanka je delegaciji svetoval, naj preneha z debato o višini posojila z Mednarodno banko za obnovo in razvoj in naj sprejme, kar ji ta nudi.⁶⁸

⁶⁵ Dragan Bogetić, "Ekonomska i vojna pomoć zapada Jugoslaviji u vreme sukoba sa Kominformom", v: *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948. godine: zbornik radova sa naučnog skupa = The Yugoslav-soviet conflict in 1948: collection of works from the scientific conference* (Beograd, 1999), str. 44.

⁶⁶ Po Kardeljevih besedah naj bi bil eden od razlogov za Kosanovićevo zamenjavo spor z državami kominformovskega bloka in splošnimi odnosi do zahodnih držav. Drugi "očitek" je šel v smeri, da je to funkcijo opravljal skoraj 4 leta in da je glede na prelomne dogodke in politično-strateški položaj domovine čas, da ga na tej funkciji zamenja eden od bolj znanih komunistov (Vladimir Popović – bil je zaposlen na Ministrstvu za zunanje zadeve kot Kardeljev pomočnik). Štiriletna odsotnost iz domovine naj bi po Kardeljevem mnenju zagotovo ustvarila razlike med politiko uradnega Beograda in Kosanovićevo percepcijo zunanjepolitične smeri, ki jo želi ubrati Jugoslavija – sploh v odnosu do Zahoda (AJ 83, fond Zbirka Sava Kosanović, AŠ 13, *Dragi družje Kosanoviću; pismo Edvarda Kardelja*, 83-13-193, z dne 25. 2. 1950, nepaginirano).

⁶⁷ *Vladimir Popović* (1914–1972) je bil general, politik, revolucionar in diplomat. Leta 1937 je odšel v Španijo, kjer se je boril na strani republikancev. Od začetka okupacije je bil aktiven pri organizaciji upora zoper okupatorja. V letih 1945–1948 je opravljal funkcijo prvega veleposlanika FLRJ v Moskvi. Bil je tudi član jugoslovanske delegacije na Pariški mirovni konferenci. Med leti 1948–1950 je opravljal naloge namestnika zunanjega ministra Edvarda Kardelja. Mesto veleposlanika na tleh ZDA (zamenjal je Savo Kosanovića) je prevzel 16. 4. 1950. To funkcijo je opravljal do leta 1954 (*Enciklopedija leksikografskog zavoda, 5. knjiga*, str. 233); Jakovina, *Budimir Lončar: od Preka do vrba svijeta*, str. 68.

⁶⁸ ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslova, dosje XXIII, dok. št. 30, *Edvard Kardelj in Vladimir Popović tovarišu Titu*, iz mape Depeše VIII, material št. 1303, z dne 19. 10. 1950, str. 1–2; "Edvard Kardelj posetio Ačesona", *Borba*, z dne 21. 10. 1950, št. 251, str. 1.

Vladimir Popović je bil leta 1950 imenovan za jugoslovanskega veleposlanika v ZDA (*Wikimedia Commons*)

Diplomatske aktivnosti FLRJ so tisto jesen (1950) potekale s pospešenim tempom. Iskali so se načini, kako čimprej priti do krvavo potrebnih posojil oziroma pomoči, s katerimi bi se ublažile posledice minule suše, in obenem še sredstev za nabavo orožja za obrambo države. Kljuko na vratih veleposlaništva v Washingtonu so si pod budnim očesom Tita in Kardelja podajali številni ame-

riški vplivneži, kar pa ni šlo brez upravičenega strahu⁶⁹ pred morebitnimi koncesijami.

Eden od teh srečanj naj bi bil sestanek ameriškega državnega sekretarja za trgovino Averella Harrimana⁷⁰ pri Vladimiru Popoviću, na katerem naj bi bilo s strani Američana čutiti določeno dozo zadržanosti; kot da je govoril samo tisto, kar mu je bilo naročeno pri ameriškem zunanjem ministrstvu. Po besedah Popovića naj bi med večerjo pogovor nanese na politiko Moskve in njeno opazovanje celotne situacije v svetu. Omenil je pogovore s Stalinom in njegove pomisleke, ali naj vse sile usmerijo k obnovi države oziroma imperializmu. Po njegovem mnenju je bil nekdanji sovjetski minister za zunanje zadeve Molotov⁷¹ glavni krivec za nagibanje Politbiroja k agresivnejši politiki do Zahoda. Dokler je bil Molotov (imel je velik vpliv na Stalina, medtem ko je bil novi

⁶⁹ Na začetku leta 1950 je bilo po Kosanovičevih besedah moč zaznati manjše poslabšanje meddržavnih odnosov z ZDA, kar bi naj glede na vsebino poročila sprovcirali Angleži. Po njegovih besedah naj bi v Beogradu vedno obstajal določen strah pred t. i. "političnimi provokacijami", ki so peljale v smer določenih koncesij v korist ZDA. Obstajal je vtis (pogovor med veleposlanikoma C. Peakom in G. Allenom ter Vladimirjem Popovićem), da se od FLRJ pričakuje sprejetje Marshallova načrta, kar je Tito hitro demantiral v svojem govoru pred zbranimi ljudmi v Užicah. To sta kmalu tudi oba iniciatorja kategorično zanikala. Amerika ni imela nobenih namenov glede vmešavanja v notranje zadeve FLRJ – kljub vsemu je prišlo do napake, ki se je več ni dalo popraviti. Da ni šlo za izmišljotino, priča Sulzberger s člankom, ki je bil objavljen v *New York Timesu* 28. 2. 1950; C. Peak je izrazil mnenje, da bi bilo za Jugoslavijo resnično najbolje, da sprejme Marshallov načrt, od česar se je G. Allen diplomatsko takoj distanciral. Na jugoslovanskem Ministrstvu za zunanje zadeve se je ustvaril vtis, da so se stališča ZDA do Jugoslavije zaostila. Njihova želja bi naj bila spraviti FLRJ pod vojaško-politično okrilje zahodnih vesil. Po besedah Kosanovića bi naj veleposlaništvo FLRJ v ZDA takoj opravilo analizo dogodkov v Washingtonu in številne pogovore z najpomembnejšimi ljudmi iz ameriškega zunanjega ministrstva (*State Department*), D. Achesonom, Thorpom, G. Allenom in J. Cabottom kot tudi najvplivnejšimi zunanjepolitičnimi komentatorji. Vsi so zatrjevali, da tovrstna agenda za Jugoslavijo ne obstaja, sploh pa ne tako odprta. Vse je kazalo na to, da se je *State Department*, ki je bil pod vodstvom Deana Achesona, odločil za zmerno finančno pomoč FLRJ brez zahtevanih koncesij, sploh političnih, s strani Beograda (AJ 83, fond Zbirka Sava Kosanović, AŠ 7, *Odnosi između nas i Amerike*, 83-7-278, 83-7-279, z dne 4. 3. 1950).

⁷⁰ *Averell Harriman* (1891–1986), ameriški državnik in diplomat. Študiral je na Univerzi Yale, kasneje je postal diplomat. Mesto ameriškega ambasadorja v Moskvi je opravljal med letoma 1943–1946 in v Londonu (slabih 6. mesecev – leta 1946). Funkcijo ameriškega državnega sekretarja za trgovino je opravljal med letoma 1946–1948. Predsednik Truman, s katerim sta bila osebna prijatelja, ga je med letoma 1950–1951 zaposlil v svojem kabinetu kot svetovalca (Crystal (ur.), *The Cambridge biographical encyclopedia*, str. 426).

⁷¹ *Vjačeslav Mibajlovič - Molotov* (pravo ime Skrjabin) (1890–1986) je bil sovjetski politik, revolucionar in diplomat. Od vseh funkcij, ki jih je opravljal v takratni SZ, je najbolj znana tista, ki jo je opravljal kot minister za zunanje zadeve med letoma 1939–1949 (23. 8. 1939 je podpisal Hitler-Stalin pakt z nemškim zunanjim ministrom Joachimom Ribbentropom) in kasneje med letoma 1953–1956. Leta 1957 je bil obtožen za članstvo v t. i. "antipartijski skupini", zaradi česar so ga izključili iz partije. V letih 1957–1960 mu je sovjetska oblast podelila mesto veleposlanika v mongolski ljudski republiki. Leto kasneje je prevzel funkcijo predstavnika SZ pri Mednarodni agenciji za atomsko energijo na Dunaju (*Enciklopedija leksikografskog zavoda 4. knjiga* (Zagreb, 1968), str. 390).

zunanj minister Višinski⁷² navaden *aparátčik*, ki ne predstavlja politične moči, ampak samo izvršuje ukaze) član njegovega najožjega kabineta, ni bilo mogoče računati na kakršnokoli opustitev tovrstne politike. Sestanek spet ni mogel miniti brez omembe dogodkov v Koreji, ki so najbolj obremenjevali vrh takratne svetovne politike. ZDA so naivno upale, da Peking ne bo nasedel Moskvi in se aktivno vmešal v konflikt. Ob omembi Kitajske se je Harriman spet spomnil sestanka, ki ga je imel leta 1945 pri Stalinu. Ta mu je zmotno povedal, da bo Kitajska čez 20 let zagotovo gospodarsko vezana na ZDA, saj SZ Kitajcem naj ne bi bila sposobna nuditi vsega, kar zahtevajo (mislil je na stroje ter industrijske izdelke). Kar zadeva dogodke (suša in grožnje satelitskih držav) v FLRJ, je bilo med Američani po njegovih besedah moč čutiti veliko skrb za položaj, v katerem so se znašli narodi Jugoslavije. Razkol⁷³ med Moskvo in Beogradom naj bi bil po Harrimanovih besedah tako globok, da bi celo Američanom bilo lažje vzpostaviti boljše odnose z Moskvo kot pa npr. Titu. Vladimir Popović se je dotaknil tudi mnogostranskih posledic suše, ki so se odražale v vseh slojih družbe, še najbolj pa pri moči jugoslovanske vojske, ki je zaradi vsega omenjenega počasi pešala. Edina rešitev za nastalo situacijo je bilo posojilo bank, saj (glede na to, da so obstajali razni fondi pomoči za tiste države, ki so pristopile k Marshallovem planu) pristopanje v nekakšen "blok" držav ni prišel v poštev.⁷⁴

Pragmatizem v času stiske: FLRJ in ameriška pomoč (1950–1951)

Glede na vsebino telegrama, ki ga je veleposlanik Vladimir Popović 11. novembra 1950 poslal v Beograd, se je iz besed, ki jih je 33. ameriški predsednik Harry

⁷² Andrej Januarjevič Višinski (1900–1954) je bil sovjetski pravnik in diplomat. Leta 1935 je bil imenovan na funkcijo vrhovnega državnega tožilca. Njegov mandat (1936–1939) so zaznamovala številna ponarejanja uradnih dokumentov in priznanja obtoženih pod prisilo. Leta 1949 je zamenjal Molotova na mestu ministra za zunanje zadeve (*Enciklopedija leksikografskog zavoda*, 6. knjiga (Zagreb, 1969), str. 631).

⁷³ Nekaj do takratnih ključnih dogodkov, ki so samo potrjevali Harrimanovo izjavo: 28. 6. 1948 – sprejeta je bila resolucija Informbiroja; 13. 9. 1949 – Vlada FLRJ trdi, da se SZ aktivno vmešava v notranje zadeve Jugoslavije; 22. 9. 1949 – Moša Pijade v časniku Borba obtoži SZ, da želi s svojo politiko doseči svetovno dominacijo; 30. 9. 1949 – Beograd obelodani izjavo Moskve, da je pakta o prijateljstvu in medsebojni pomoči med državama konec; 19. 11. 1949 – Beograd zahteva odpoklic sovjetskega vojaškega atašeya in konzula v Zagrebu zaradi sovražnih aktivnosti ter vohunjenja; 2. 1. 1950 – Vlada FLRJ objavi, da je izvršila popolno reorganizacijo izobraževalnega sistema v državi z željo, da ga "osvobodi" sovjetskih idej; 19. 1. 1950 – Beograd obvesti Washington, da bo v kratkem prepovedal vsakršen prelet letal iz držav Kominforma; 23. 7. 1950 – jugoslovansko časopisje začne z napadi na "kult Stalina"; 7. 11. 1950 – Beograd trdi, da bo podprl vsako odločitev ZN, v primeru vojne s Kitajsko; 17. 11. 1950 – Dilas izjavi, da je v odnosih med FLRJ in SZ prišlo do nepremostljivih razlik (AJ 127, fond Komisija za vanredni uvoz prehranbenih artikala vlade FNRJ, AS 1, *Program pomoči u brani Jugoslaviji – Komitet inostranih poslova*, 1–214, z dne 27. 11. 1950, str. 30–33).

⁷⁴ ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslova, dosje XXIII, dok. št. 31, *Harriman pri Vladimirju Popoviću*, iz mape Depeše VIII, material št. 1346, z dne 27. 10. 1950, str. 1–3.

Averel W. Harriman, ameriški državni sekretar za trgovino v letih 1946–1948 (Wikimedia Commons)

S. Truman namenil kongresnikom glede pomoči Titu, dalo razbrati, kakšna je ameriška naklonjenost njegovi vladi in politiki oponiranja Moskvi. Jugoslovanska vojska je bila po njegovem mnenju druga najmočnejša⁷⁵ v Evropi, takoj za sovjetsko.⁷⁶

⁷⁵ Besede, ki so zadevale moč jugoslovanske vojske, so bile zagotovo podkrepljene s podatki njihove Centralne obveščevalne službe (CIA) o trenutnem stanju v Jugoslaviji. Prvo (brez preostale Evrope) obrambno črto zoper sovjetski blok so po številu vojaških divizij predstavljale naslednje države: FLRJ (33. divizij), Turčija (19. divizij), Iran (10. divizij) in Grčija (8. divizij) (*Central Intelligence Agency (CIA), Readingroom*, The current situation in Yugoslavia, str. 11, dostopno na: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP98-00979R000100070001-3.pdf>, pridobljeno 14. 12. 2023).

⁷⁶ ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslov, dosje XXIII, dok. št. 36, *Truman je obvestil osebnosti Kongresa o predlogu, da bi se obravnavalo vprašanje pomoči Jugoslaviji*, telegram iz mape Depeše VIII, material št. 1480, z dne 18. 11. 1950, str. 1; Batty, *Titova velika prevara: kako je Tito zavaljal Churchilla*, str. 285.

Sicer pa je Truman svoje besede utemeljeval z dejanji, ki jih je storila vlada FLRJ; vzroki razdora s Stalinom so bili na strani Tita, ki je pretrgal svojo povezavo s SZ in njenimi satelitskimi državami. Kremelj se je odločil, da bo Titov uspešni primer "odhoda" izpod sovjetskega nadzora rešil z ekonomsko blokado, s propagando, z grožnjami z vojaško agresijo in nenehnimi incidenti⁷⁷ ob meji. Namen Trumanove administracije (od resolucije Informbiroja naprej) je bil pomagati FLRJ pri ohranitvi njene neodvisnosti⁷⁸ in tako vnovčiti njeno odpadništvo. Nevtralnost Titove države je predstavljala eden od ključev za varnost/obrambo ZDA in njenih držav partneric pri Severnoatlantskem zavezništvu zoper grožnjo pred sovjetsko agresijo. Kot smo že omenili, je poleti leta 1950 Jugoslavija utrpela verjetno eno najhujših sušnih obdobij v svoji zgodovini. Prišlo je do izpada pridelkov, pomanjkanje krme pa je pripeljalo do obsežnega zakola živine. Vse to naj bi bili več kot jasni pokazatelji, da državi še isto zimo grozi lakota. Naravna nesreča in grožnje z vzhoda so predstavljale plodna tla za subverzivne aktivnosti Moskve z željo, da bi spodkopale sposobnost in trmo jugoslovanskih narodov, da se upre sovjetski agresiji.⁷⁹

Obstoječa situacija je prisilila vladajoče strukture v Beogradu k črnogledim napovedim; obrok kruha naj bi bilo treba po pisanju ameriškega časnika *New York Times* glede na zaloge pšenice zmanjšati za 10 %. Kmete po vsej državi so seznanili glede njihovih obvez do države, po kateri bi se naj obvezna oddaja pšenice oblastem znižala na približno 42 % prejšnjega povprečja. Izgube pridelka so bile težko nadomestljive, glede na do takrat relativno majhen uvoz iz tujih (sploh zahodnih) držav. Dimenzij posledic suše ni mogel napovedati nihče, niti vlada. Ena od ključnih nalog oblasti v Beogradu je bila zato zagotavljanje ustreznih količin hrane v prihajajočih mesecih.⁸⁰

Po poročanju *New York Timesa* naj bi FLRJ zaradi posledic suše v letu 1950 izgubila za okoli 4.000.000 ton živil (k temu številu spada tudi krma za živali). Številke so bile naravnost strašljive. Jugoslavija je v "najboljšem" primeru pričakovala izgubo 1.000.000 ton koruze. Pridelek pšenice je vlival nekaj upanja;

⁷⁷ Po resoluciji Informbiroja naj bi bilo po podatkih Kržavca in Markovića na meji FLRJ izzvanih okoli 7877 obmejnih incidentov, med katerimi so bile tudi žrtve (Kržavac in Marković, *Informbiro; kaj je to?: Jugoslavija je rekla ne*, str. 188).

⁷⁸ Novoimenovani ameriški veleposlanik Allen je te cilje ameriške zunanje politike potrdil še enkrat s splošno namero Washingtona, da nasprotuje vsaki obliki agresije na katerokoli suvereno državo – tudi Jugoslavijo – in da naj bi ZDA storile vse, kar je potrebno za njihovo zaščito. Potrebno je izpostaviti, da so tovrstne izjave prihajale z ameriške strani v času, ko so se začeli spopadi na Korejskem polotoku (Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918–1988. knj. 3, Socijalistička Jugoslavija: 1945–1988*, str. 244).

⁷⁹ Nick Ceh, *U.S. Diplomatic records on relations with Yugoslavia During the early Cold War, 1948–1957* (New York, 2002), str. 238–240 (dalje: Ceh, *U.S. Diplomatic records on relations with Yugoslavia During the early Cold War, 1948–1957*).

⁸⁰ "Pressure on Yugoslavs is steadily mounting", *The New York Times* (*The news of the week in review*), 1. 10. 1950, št. 33.853, str. 4.

namesto pričakovanih 500.000 ton je bila država zgolj ob 350.000 ton. Ekstremne poletne vročine so prav tako prizadele pridelek zelenjave in krompirja, kjer je bila izguba celo 70 %.⁸¹ Tako naj bi na celotnem teritoriju FLRJ v letu 1950 poželi skupno 4.956.000 ton vseh žitaric, kar je predstavljalo zgolj 63,2 % žetve ob normalnem letu; ta je znašala 7.850.000 ton (v primerjavi z letom 1949 je bilo to 68,2 %).⁸²

Vlada FLRJ je na pritiske z vzhoda (upoštevajoč posledice suše) 1. novembra 1950 sprejela dodatne ukrepe, s katerimi so ukinili privilegirano oskrbo za večji del članov partije. S temi ukrepi so, po besedah hrvaškega zgodovinarja Darka Bekića, zadržali posebne trgovine samo za najvišje člane državnega vodstva. Nobeden naj ne bi mogel dobiti večjega obroka kot npr. rudarji in delavci železnic: 700 gramov kruha, 600 gramov moke, 60 gramov sladkorja, 70 gramov marmelade in 300 gramov fižola ali podobne zelenjave na dan. K temu je potrebno dodati tudi 6 kg mesa, 1,5 kg masti in 210 gramov kave na mesec. Po pisanju *Borbe* je takratna oblast razmišljala tudi o scenariju, kaj sledi v primeru, če država ne bo mogla zadostiti povpraševanju za najosnovnejšimi artikli. V tem primeru bi se najprej poskrbelo z najnujnejšo oskrbo za državno kritično infrastrukturo, to je šolstvo, otroške domove in bolnišnice, sledili naj bi pomembnejši industrijski in rudarski centri ter večja gradbišča s številnimi delavci, ki so delali na ključnih gospodarskih objektih. Naslednji v vrsti za oskrbo bi bili republiški centri s svojimi glavnimi mesti ter ostali industrijsko razviti kraji.⁸³

Potem ko je vlada FLRJ izčrpala vse načine, da reši nastalo situacijo z lastnimi močmi, je, kot smo zapisali, že 20. oktobra 1950⁸⁴ uradno zaprosila ZDA za pomoč pri odpravi najhujših posledic glede izpada pridelkov. Da je šlo za prelomno točko v odnosih ZDA – FLRJ, kar zadeva pomoč zaradi posledic suše, priča nota, ki jo je predal ameriški zunanji minister Acheson jugoslovanskemu veleposlaniku Vladimiru Popoviću – ameriška administracija se je odločila poslati pomoč⁸⁵ Jugoslaviji še v istem mesecu. Tako je prva ladja (nosila je ime "Make-

⁸¹ "Tito drought loss at 4,000,000 tons", *The New York Times*, 7. 10. 1950, št. 33.859, str. 5.

⁸² AJ 127, fond Komisija za vanredni uvoz prehrabnih artikala vlade FNRJ, AŠ 1, *Materijal o suši*, 1–321, z dne 27. 11. 1950, str. 1–2.

⁸³ Bekić, *Jugoslavija u bladnom ratu: odnosi s velikim silama 1949–1955*, str. 190–191; "Kojim redom će se izdavati artikli obezbeđenog snabdevanja", *Borba*, 28. 10. 1950, št. 257, str. 4.

⁸⁴ Po pisanju *Borbe* je bil jugoslovanski veleposlanik v Washingtonu Vladimir Popović tisti, ki je 20. 10. 1950 še uradno predal pismo vlade FLRJ ameriškemu zunanjemu ministru Deanu Achesonu, v katerem se jih je prosilo za denarno pomoč pri obvladovanju katastrofalnih posledic suše ("Ačesonova izjava o pomoči Jugoslaviji", *Borba*, 22. 10. 1950, št. 252, str. 1).

⁸⁵ Upoštevalo se je priporočilo ameriškega vojaškega atašeya v Beogradu, ki je datiralo iz 29. 6. 1948; uradna politika Washingtona se naj izogiba vseh aktivnosti v odnosu do Beograda, vse do trenutka, ko bo FLRJ pristopila sama. Takrat je potrebno delovati hitro in takoj (William Klinger in Denis Kuljiš, *Titov tajni imperij: nepoznate operacije vojskovode bladnog rata* (Zagreb, 2019), str. 493 (dalje: Klinger in Kuljiš, *Titov tajni imperij: nepoznate operacije vojskovode bladnog rata*).

donija⁸⁶⁾ z ameriško pomočjo prispela v reško pristanišče že 18. novembra 1950. Da je bila takojšnja pomoč (šlo je predvsem za pšenico, ječmen, koruzo, stročnice, jajca in mleko v prahu) dobrodošla, govori dejstvo, da se je bližal čas začetka koledarske zime, kar bi lahko dodatno otežilo dostavo pomoči v najbolj odročne predele FLRJ; v primeru nepredvidljivih snežnih razmer bi razni kraji postali nedostopni. Veliko težavo so med drugim predstavljale tudi kapacitete takratnih jugoslovanskih pristanišč. Največje reško pristanišče je lahko sprejelo mesečno 12 ladij, Šibenik in Split po dve, medtem ko sta Kardeljevo (danes Ploče) in Dubrovnik lahko sprejeli mesečno zgolj po eno ladjo. Sicer pa je jugoslovanska vlada dala Trumanovi administraciji naslednje zagotovilo: prvič, da bo vsej pomoči s strani ZDA nujena publiciteta preko vseh medijev javnega obveščanja v Jugoslaviji (tisk in radio); drugič, da bo pomoč razdeljena nepristransko in pošteno med prebivalstvo Jugoslavije; in tretjič, razdeljevanje hrane bo nadzorovano s strani opazovalcev,⁸⁷ ki jih bodo določile ZDA. Truman je kasneje v svojem sporočilu kongresu zaključil, da pričakuje odobritev 38 milijonov dolarjev za pošiljke hrane v Jugoslavijo, saj s tem dejanjem ohranjajo pri življenju državo, ki se je zoperstavila divjaškim grožnjam sovjetskih imperialistov. Naj tukaj posebej poudarimo, da je bil eden od ciljev te pomoči tudi želja po preprečitvi sovjetskega vdora na eno najbolj geostrateških območij v Evropi, kar je bilo seveda v amerškem nacionalnem interesu.⁸⁸

Trumanova stališča so razburkala strasti v amerškem senatu, potem ko je razprava nanekla k temi o pomoči FLRJ. Senatorji so bili med razpravo popolnoma jasni; pomoč državi, ki je v stiski, še vedno ne pomeni, da se ZDA strinjajo z režimsko politiko, ki po njihovem mnenju ne zagotavlja nobenih verskih, ekonomskih in političnih svoboščin. Nekateri senatorji so celo trdili, da v Jugo-

⁸⁶ Njena nosilnost je bila 9000 ton ("Ladje, ki bodo priplule", *Slovenski poročevalec*, 1. 1. 1950, leto XI, št. 1, str. 2).

⁸⁷ Ameriški kongres je za to nalogo imenoval 14 opazovalcev, katerim je bil nadrejen Richard V. Allen; v svoji dotedanji karieri je med drugim opravljal tudi funkcijo podpredsednika ameriškega Rdečega križa. Sedež njegovega štaba, ki je nadziral potek oz. distribucijo pomoči med narodi Jugoslavije, je bila ameriška ambasada v Beogradu. Pri opravljanju nalog opazovanja so Jugoslavijo razdelili na 11 območij (za vsako od območij je bil določen po eden ameriški terenski opazovalec). Pri opravljanju inšpekcijskih pregledov jim je bil za prosto gibanje po državi, za vsakega od njih, dodeljen po eden vojaški džip s prenosno posteljo (AJ 127, fond Komisija za vanredni uvoz prehrabnenih artikala vlade FNRJ, AŠ 1, *Hitna pomoč Jugoslaviji – Pismo ministra inostranih poslov – prevod; Dean Acheson*, 1–269, (1–30), z dne 6. 4. 1951, str. 3).

⁸⁸ Ceh, *U.S. Diplomatic records on relations with Yugoslavia During the early Cold War, 1948–1957*, str. 238–240; ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslov, dosje XXIII, dok. št. 32, *Vladimir Popović*, iz mape Depeše VIII, material št. 1339, z dne 1. 11. 1950; AJ 127, fond Komisija za vanredni uvoz prehrabnenih artikala vlade FNRJ, AŠ 1, *Hitna pomoč Jugoslaviji – Pismo ministra inostranih poslov – prevod; Dean Acheson*, 1–269, (1–30), z dne 6. 4. 1951, str. 5; AJ 127, fond Komisija za vanredni uvoz prehrabnenih artikala vlade FNRJ, AŠ 2, *Lučki i skladišni kapaciteti za žito u rasutom stanju i druge prehrabnene artikale*, 2–1, z dne 25. 11. 1950, nepaginirano; Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918–1988. Knj. 3, Socijalistička Jugoslavija: 1945–1988*, str. 245.

slaviji sploh ni lakote in da je razlog t. i. pomanjkanja v tem, da oblast pleni kmečkemu prebivalstvu hrano in pridelke ter si dela lastne zaloge. Razprava je tekla tudi o četniškem vodji Draži Mihajloviću, zagrebškem nadškofu Alojziju Stepincu in sestrelitvi 2. ameriških tovornih letal nad teritorijem Slovenije v letu 1946. Tako naj bi med drugim razpolagali tudi s podatki, da je narod pripravljen za demokratične spremembe in da bi v primeru padca režima lahko prišlo do orientacije oblasti k Zahodu in ne stalinističnem Vzhodu. Kljub debati, ki je bila na trenutke zelo ostra, se je zlahka prišlo do zaključka, da pomoč Jugoslaviji zagotovo bo (ampak ne tako velika, kot so pričakovali v Jugoslaviji; ameriška vlada bi lahko, po mnenju Vladimira Popovića, "z malce več dobre volje" dala pred kongres večji zahtevek).⁸⁹

Potem ko je Truman na temelju predsedniških pooblastil 24. novembra obvestil senat in predstavniški dom, da se je na temelju Zakona o vzajemni obrambni pomoči odločil izdvojiti najprej 16 milijonov dolarjev (29. novembra 1950 je zahteval odobritev še dodatnih 38 milijonov) za pomoč FLRJ, je glede pomoči prišla tudi potrditev 11. decembra 1950, najprej iz senata (60 proti 21), ki mu je 13. decembra sledil še Predstavniški dom z 225 proti 142 glasovi. Pri tem, seveda, ne gre verjeti, da je pomoč prihajala zgolj iz humanitarne naklonjenosti Zahoda in razumevanja situacije, v kateri so se znašli narodi FLRJ po katastrofalni suši – obstajalo je tudi več drugih razlogov za ameriško pomoč Jugoslaviji.⁹⁰

Eden od senatorjev je videl v pomoči Titovi Jugoslaviji (vsaj, kar zadeva finance) dobro investicijo. Senator Scott W. Lucas je izračunal, da stane ameriške davkoplačevalce oprema in vzdrževanje ene vojaške divizije v Evropi 176 milijonov dolarjev. Tako da dobijo s takrat odobrenimi 38 milijoni dolarjev 32 jugoslovanskih divizij. Na drugi strani Atlantika je obveljalo stališče, da so stroški za vzdrževanje kateregakoli zavezniškega vojaka partnerskih držav dosti manjši kot pa ameriškega. Podobnega mnenja so bili tudi v ameriškem zunanjem ministrstvu. Po njihovih izračunih je bila cena gospodarske pomoči ZDA za FLRJ majhna v primerjavi z izkupičkom le-te. Pri tem so izpostavili jugoslovansko zaprtje državnih meje z Grčijo, kar je bil eden od ključnih razlogov za konec grške državljanske vojne, zaradi česar so ZDA privarčevale več sto milijonov ameriških dolarjev.⁹¹

⁸⁹ ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslova, dosje XXIII, dok. št. 45, *V senatu diskusija o pomoči Jugoslaviji – Vladimir Popović*, iz mape Depeše VIII, material št. 1584, z dne 8. 12. 1950, str. 1–2.

⁹⁰ Bekič, *Jugoslavija u hladnom ratu: odnosi s velikim silama 1949–1955*.

⁹¹ Bojan B. Dimitrijević, *Od Staljina do Atlantskog pakta: armija u spoljnoj politici Titove Jugoslavije 1945–1958* (Beograd, 2006), str. 243 (dalje: Dimitrijević, *Od Staljina do Atlantskog pakta: armija u spoljnoj politici Titove Jugoslavije 1945–1958*); AJ 127, fond Komisija za vanredni uvoz prehrambenih artikala vlade FNRJ, AŠ 1, *Program pomoči u brani Jugoslaviji*, 1–34, z dne 27. 11. 1950, str. 1.

Washington je v nastali situaciji zaznal enkratno politično priložnost. Po telegramu, ki ga je 25. novembra 1950 Popović poslal v Beograd, je bilo za Američane samo vprašanje časa, kdaj se bo Beograd dokončno priključil zahodnemu svetu, zato mu je bilo potrebno pomagati za vsako ceno.⁹²

Kardelj v svoji knjigi zapiše, da so se skupaj z ekonomsko in vojaško⁹³ pomočjo začeli pritiski Zahoda na FLRJ vedno bolj stopnjevati; njihova želja naj bi bila, da bi postala ena izmed članic Severnoatlantskega zaveznitva, kar pa so v Beogradu ves čas zavračali, saj je bilo to v nasprotju z njihovimi težnjami po neodvisnosti od svetovnih velesil, ki se je v naslednjih letih uresničilo v gibanju neuvrščenih.⁹⁴

Iz poročila oziroma okrožnice vlade ZDA z dne 26. januarja 1951 o prvi polovici Programa pomoči Jugoslaviji, ki je bil kot urgentni del sprejet pred angažmajem ameriškega kongresa, se je dalo razbrati, da je bila pomoč v 95 odstotkih odposlana in bi morala biti (z izjemo približno 1000 ton razpršenih dobav moke in masti) v rokah končnega jugoslovanskega potrošnika do sredine februarja. Celotni urgentni program je bil izpeljan hitro in učinkovito. Preden so se lahko uporabila sredstva ameriškega Programa vzajemne obrambne pomoči (*Mutual Defence Assistance Program* – MDAP), je vsaka država NATA morala biti obveščena o nameravani akciji ZDA, prav tako je bilo od nje treba pridobiti odziv. Pred začetkom dobav moke iz Nemčije in Italije je bilo potrebno urediti specifikacije in podrobnosti pogodb. Največja ovira pri dobavi pomoči je bilo pomanjkanje ladjevja⁹⁵ po celem svetu, povzročeno s korejsko krizo, ki je bilo le delno ublaženo z večjo dostopnostjo in s predčasnim prevzemom koruze in ječmena, skladiščenih s strani Korporacije za blagovna posojila (*Commodity Credit Corporation*)⁹⁶. Pošiljke masti so zamujale zaradi začasne-

⁹² ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslova, dosje XXIII, dok. št. 39, *Telegram – Vladimir Popović*, iz mape Depeše VIII, material št. 1504, z dne 25. 11. 1950.

⁹³ 17. aprila 1951 sta bili med takratno vlado FLRJ in ameriško ambasado v Beogradu izmenjani noti (podpisnika sta bila ameriški veleposlanik George Allen in jugoslovanski pomočnik ministra za zunanje zadeve dr. Jože Vilfan), katerih vsebina se je nanašala na pomoč v surovinah in predmetih, ki jih bodo ZDA namenile FLRJ. Namen te pomoči je bila izključno krepitev obrambnih sposobnosti Beograda v primeru sovražne agresije iz vzhoda. Na drugi strani se je FLRJ zavezala, da bo ZDA dobavljala raznorazne surovine in polizdelke. Podobno kot pri pomoči s hrano zaradi posledic suše v letu 1950 so se oblasti v Beogradu zvezale nuditi podobno medijsko publiciteto tudi glede oskrbe naših narodov z orožjem ("Pomoč ZDA za krepitev obrambne sposobnosti Jugoslavije", *Slovenski poročevalac*, 20. 4. 1951, št. 94, str. 1).

⁹⁴ Kardelj, *Boj za priznanje in neodvisnost nove Jugoslavije 1944–1957: spomini*, str. 144.

⁹⁵ Po navedbah *Slovenskega poročevalca* bi naj v predvojni Jugoslaviji skupna tonaža trgovske mornarice znašala približno 400.000 bruto-registrskih ton. Zaradi posledic II. svetovne vojne je imela Titova Jugoslavija na razpolago zgolj 38 ladij, kar je skupaj znašalo 63.170 bruto-registrskih ton. Leta 1948 se je ta številka dvignila na 180.000, medtem ko bi naj ta številka leta 1949 dosegla že več kot 200.000 bruto-registrskih ton ("Z novimi motornimi ladjami se ponaša naša trgovska mornarica", *Slovenski poročevalac*, 27. 3. 1950, št. 74, str. 3).

⁹⁶ Korporacija za blagovna posojila.

ga zmanjšanja zakola svinj (od katerih se pridobiva mast), kar je bila posledica hudih neviht v času zahvalnega dne v zahodnem delu ZDA.⁹⁷

Jugoslovanska vlada je upoštevala pogoje, ki so urejali dodeljevanje pomoči v hrani s strani ZDA. Domači uradniki so v celoti sodelovali z ameriškim osebjem, ki je nadzorovalo distribucijo živil, dobavljenih Jugoslaviji. Ameriško veleposlaništvo v Beogradu je poročalo o "nadvse veliki hvaležnosti" narodov Jugoslavije za zadnji izkaz ameriške darežljivosti in v svojih poročilih zagotavljalo, da gojijo "izjemno spoštovanje in naklonjenost" do ZDA. Kar zadeva odnose z Zahodom in njihovimi mediji,⁹⁸ lahko v Titovih nastopih v javnosti opazimo skrajni pragmatizem. Tako je npr. v intervjuju za BBC, katerega je vodil Francis Noel Baker, odkrito priznal, da je bila pomoč v hrani za domače prebivalstvo, ki sta jo nudili ZDA in Velika Britanija, ključna pri premagovanju posledic suše. Tukaj je potrebno omeniti, da je skupna količina ameriške pomoči v hrani za FLRJ znašala 521.346 ton, kar je znašalo takratnih 69.400.000 ameriških dolarjev.⁹⁹

"Konec" pomoči

Kot dokaz Titove iskrene hvaležnosti, pa tudi pragmatičnosti, lahko razumemo primer prihoda čezoceanske tovorna ladje "Slovenija"¹⁰⁰ avgusta 1951 v reško pristanišče, ki je "zadnja" nosila za državo dragocen tovor hrane zaradi posledic suše. Beograjska državna propaganda je v konkretnem primeru izkoristila ceremonialni protokol v vseh ozirih (kdo od tujih (bilo jih je devet), tukajšnjemu režimu naklonjenih novinarjev in fotoreporterjev je lahko prisoten in kdo ne; strah jih je bilo kritičnosti poročanja). Da pri morebitnih reakcijah tujine oz. vzhodnega bloka ter njihovih medijev, ki so pozorno spremljali vsak korak takratne diplomacije, nič ni bilo prepuščeno naključju, govori odločitev domačega protokola, da Tito ne sprejme dveh predstavnikov ECA (*Economic Coope-*

⁹⁷ Ceh, *U.S. Diplomatic records on relations with Yugoslavia During the early Cold War, 1948–1957*, str. 245.

⁹⁸ Če je dal Tito zaradi zunanje-politične orientacije med leti 1945–1948 zahodnim novinarjem med pet do sedem intervjujev letno, se je to med leti 1950–1952 skoraj potrojilo (Milan V. Terzić, *Titova vještina vladanja: maršal i maršalat: 1943–1953* (Podgorica, 2005), str. 234).

⁹⁹ Prav tam, str. 246; ARS, AS 1277, t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslova, dosje XXIV, dok. št. 10, *Zabeležke o razgovoru Maršala Tita z dopisnikom BBC*, iz mape Depeše VIII, material št. 25, z dne 2. 2. 1951, str. 3; AJ 127, fond Komisija za vanredni uvoz prehrabnenih artikala vlade FNRJ, AŠ 1, *Izveštaj o pomoči u prebrambenim artiklima Jugoslaviji za savlada vanje posledica suše* 1–270, (1–12), z dne 30. 6. 1951, str. 4.

¹⁰⁰ Šlo je za najmodernejšo jugoslovansko trgovsko ladjo, ki je bila izdelana in splavljena v začetku leta 1951 v Amsterdamu. Svoj tovor je redno prevažala med Rijeko in pristanišči Severne Amerike ("Slovenija – naša najmodernejša trgovinska ladja", *Slovenski poročevalec*, z dne 28. 2. 1951, št. 50, str. 1).

ration Administration) iz Trsta, tamkajšnjega šefa Roberta Gallowaya in njegovega pomočnika Lesterja Gottlieba. ECA se je namreč povezovalo neposredno z Marshallovo pomočjo, kar bi lahko v Moskvi namerno napačno razumeli.¹⁰¹

Zato so 9. avgusta 1951 na Brionih točno opoldne pripravili slovesni sprejem pri Titu za ameriškega veleposlanika v Beogradu Georgea Allena in njegovo ženo, katerim je družbo delala skupina tujih opazovalcev (v devetih mesecih so "prečesali" celotno državo), ki je nadzirala razdeljevanje pomoči po Jugoslaviji. Tito je v pozdravnem nagovoru še enkrat izpostavil hvaležnost ameriški vladi in njenim ljudem, da so znali prisluhniti težavam, v katerih se je znašla država zaradi katastrofalnih posledic suše. V očeh narodov FLRJ je šlo za prijateljsko gesto zaveznika v minuli vojni, zato se je lahko marsikatera izjava Tita (npr. "Ameriška vlada in njen narod bo lahko imel v boju za mir naše narode vedno na svoji strani, kar je eden od razlogov za pomoč Jugoslaviji")¹⁰² različno interpretirala predvsem v tujini. Da je bil takraten položaj Beograda v odnosu do Zahoda in domače javnosti skrajno paradoksalen, je spet poskrbel sam maršal Tito – pomoč naj ne bi bila vezana na gospodarsko-politične koncesije.¹⁰³ Sicer pa si po besedah Allena nobena stran sploh ni upala predstavljati takšnega razpleta situacije, glede na to da je prva uradna prošnja za pomoč v Washington prišla s strani Beograda šele oktobra 1950 in da je nato ameriška vlada v zgolj šestih mesecih Jugoslaviji pomagal s preko 500.000 tonami raznorazne pomoči, kar je ob enem predstavljalo dobre obete za nadaljnji razvoj odnosov med državama.¹⁰⁴

Sklep

FLRJ se je v skozi kratki, a dinamični povojni zgodovini, še posebej po letu 1948, soočila z okoliščinami, ki so zahtevale premišljen in pragmatičen pristop. Če je vzhodni blok držav napram FLRJ ukrepal pričakovano koordinirano, je skrajno

¹⁰¹ AJ 836, fond Kancelarija maršala Jugoslavije (KMJ), K.3, I-2-a/92, *Kabinetu druga Maršala – drugu Branku Vučiniću*, z dne 3. 8. 1951, str. 1–2.

¹⁰² AJ 836, KMJ, K.3, I-2-a/92, *Prijem ameriškega ambasadora Džordža Alena i specijalnog izaslanika u izvršenju programa pomoči Ričarda Alena sa grupom posmatrača delegiranih povodom raspodele pomoči SAD Jugoslaviji kod maršala Tita, Brioni*, z dne 9. 8. 1951, str. 4.

¹⁰³ Po pisanju Jakovine naj bi bil Allen mnenja, da takratna, sicer marksistična, a od Moskve neodvisna FLRJ, bolj koristi "Svobodnemu svetu", kot da bi se odkrito povezala z Zahodom (Jakovina, *Socijalizam na američkoj pšenici (1948–1963)*, str. 34.

¹⁰⁴ AJ 836, KMJ, K.3, I-2-a/92, *Prijem ameriškega ambasadora Džordža Alena i specijalnog izaslanika u izvršenju programa pomoči Ričarda Alena sa grupom posmatrača delegiranih povodom raspodele pomoči SAD Jugoslaviji kod maršala Tita, Brioni*, z dne 9. 8. 1951, str. 3–5; "Tito Says Nation Stands With U.S. In Americans Struggle for Peace", *The New York Times*, 10. 8. 1951, št. 34.166, str. 5; "Zahvala maršala Tita", *Slovenski poročevalec*, 11. 8. 1951, št. 187, str. 1.

nepredvidljiva narava s svojimi ekstremi (v tem primeru suša) pahnila državo na kolena. Vladajoča komunistična nomenklatura, ovekovječena s herojstvi minule vojne, je morala zaradi posledic suše in svojega lastnega preživetja dokončno preusmeriti svoje zunanje politične aktivnosti k ideološkemu antipodu – Zahodu. Če je Beograd dobil prepotrebna živila za prebivalstvo, so na drugi strani v Washingtonu s svojimi opazovalci na terenu končno dobili možnost vpogleda v samo jedro takratne jugoslovanske družbe. Obojestranska (ne)simpatija, ki je včasih mejila na arogantnost, se je s pomočjo konkretnih dejanj obeh strani korenito spremenila. Na tem mestu je treba izpostaviti dejstvo, da je na neizogiben izbruh težav v Evropi in Aziji v primeru neukrepanja med razpravo o sprejetju Marshallovega načrta v ameriškem kongresu in senatu leta 1948 opozarjal tudi kasnejši šef ameriškega generalštaba Omar Bradley¹⁰⁵: "Če ne zaustavimo širjenja lakote in kaosa s pomočjo pri obnovi Evrope in Azije, bi lahko ZDA utrpele gotov strateški poraz."¹⁰⁶ V diskusiji, ki se je izkazala za daljnovidno, je bilo še posebej izpostavljeno tudi vprašanje pomoči (v trenutku nastanka tega poročila – maja 1948 – je bil Beograd kljub medsebojnim trenjem še vedno na strani Moskve) glede vojaške opreme.¹⁰⁷ Ukrepati je bilo potrebno takoj. Ko je Zahodu postalo dokončno jasno¹⁰⁸, da Tito več ne igra vloge sovjetskega vazala, so zraven iskanja pomoči glede hrane in posojil sledili resni medsebojni pogovori¹⁰⁹ tudi na temo dobave orožja.¹¹⁰

¹⁰⁵ Omar Nelson Bradley (1893–1981) je bil ameriški general. Med II. svetovno vojno je sodeloval pri pripravah na izkrcanje vojske ZDA v severni Afriki. Leta 1944 je kot poveljnik vodil operacije v Normandiji in Bretaniji. Leta 1945 je s svojimi enotami v Nemčiji prodrl vse do reke Elbe. Ob generalu Eisenhowerju je leta 1947 aktivno sodeloval pri ustanavljanju severnoatlantskega zaveznitva – NATO. Vrhunec svoje vojaške kariere je doživel leta 1949, ko je bil imenovan za načelnika Združenega štaba oboroženih sil ZDA. Iz aktivne službe se je umaknil leta 1953 (*Enciklopedija leksikografskog zavoda*, 1. knjiga, str. 474).

¹⁰⁶ AJ 50, fond Predsedništvo vlade FNRJ, AŠ 43, Institut za mednarodno politiko i privredu, XIV. *Vojno – strategijski aspekt maršalovog plana – Vojne pripreme u SAD i Maršalov plan*, z dne 3. 5. 1948 str. 3–4.

¹⁰⁷ Prav tam.

¹⁰⁸ Po besedah zadnjega jugoslovanskega ministra za zunanje zadeve Budimirja Lončarja je bila izvolitev FLRJ v VS (20. 12. 1949) tisti ključni moment in dokaz, da je Beograd resnično pretrgal vse vezi z Moskvo (Jakovina, *Budimir Lončar: od Preka do vrba svijeta*, str. 66).

¹⁰⁹ Tri dni po slavnostnem sprejemu ameriške delegacije na Brionih pri Titu (9. 8. 1951) je sledil nov obisk z demokratskim senatorjem Blairom Moodyjem. V njegovem spremstvu so bili ameriški polkovnik Beverley Powell ter letalski polkovnik in sekretar ameriškega ministrstva za zunanje zadeve William Maxwell. Ena od poglobitvenih tem sestanka je bila nabava sodobnega ameriškega orožja in vojaških reaktivnih letal, ki so bili jugoslovanski vojski nujno potrebni (AJ 836, KMJ, K.3, I-2-a/94, *Prijem američkog senatora Blera Mudija kod maršala Tita, Brioni*, z dne 12. 8. 1951, str. 1, 2 in 5).

¹¹⁰ Poleg ameriške brezplačne pomoči s hrano iz leta 1950 sta Beograd in Washington 14. 11. 1951 sklenila še dodaten sporazum o dobavi vojaške opreme, katere primarni cilj bi naj bil krepitev obrambnih zmogljivosti Jugoslavije (Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918–1988. Knj. 3, Socijalistička Jugoslavija: 1945–1988*, str. 244).

Tomaž Čelig and Darko Friš

**BETWEEN PRAGMATISM AND THREATS –
FEDERAL PEOPLE'S REPUBLIC OF YUGOSLAVIA 1950–1951**

SUMMARY

This paper provides a valuable insight into the complex dynamics of international relations during the early Cold War period, revealing how the foreign policy decisions of the Federal People's Republic of Yugoslavia (sln. *Federativna ljudska republika Jugoslavija* – FLRJ) shaped its role on the global stage. It examines a pivotal period in the history of the FLRJ following its break with the Cominform (in South Slavic languages *Informbiro*) in 1948, with a particular focus on the years 1950–1951, when the country faced multifaceted economic, political, and diplomatic challenges. Utilizing archival sources, press records, and available scholarly literature, the study explores how these challenges influenced the development of Yugoslavia's new foreign policy and its position within the international system.

After the split with the Cominform, Yugoslavia suffered an economic blockade and political isolation imposed by the Soviet Union and its allies. This severed critical trade flows essential to the Yugoslav economy, precipitating a severe economic crisis. The situation was further exacerbated by a devastating drought, which significantly impacted agriculture and caused shortages of basic foodstuffs. The country faced food scarcity, economic stagnation, and the risk of a broader social crisis. In response, the FLRJ sought economic and political assistance from the West, particularly from the United States. This turn to the West was both pragmatic and necessary, as it was the only viable means to survive the economic isolation and avert a humanitarian catastrophe.

The United States regarded Yugoslavia as a strategically important state within the context of the Cold War. The U.S. administration provided economic and humanitarian aid, including food supplies, financial credits, and technical support. This assistance was critical for stabilizing the economic situation and mitigating the effects of the drought, while also serving American interests by weakening Soviet influence in the region.

The authors emphasize the complexity of relations between the FLRJ and the West. Belgrade insisted on neutrality to maintain political independence and avoid aligning with any bloc. This neutrality was evident in its diplomatic maneuvers, which carefully avoided excessive closeness to any great power. Although U.S. aid was conditional on certain reforms, particularly in the economic sector – such as a greater focus on the production of consumer goods

and food products – Yugoslavia managed to preserve its sovereignty and pursue its own political agenda. Key political actors, such as Edvard Kardelj, played a crucial role in shaping the FLRJ diplomatic strategy. Yugoslav diplomats actively sought economic and political support, emphasizing that the aid was necessitated by the economic blockade and drought rather than a shift in political alignment. Despite ideological differences, the West recognized that supporting Yugoslavia was vital for maintaining regional stability and counterbalancing Soviet influence.

The authors conclude that the FLRJ pivot to Western allies was primarily driven by survival imperatives rather than an ideological shift. Western aid, encompassing both economic support and political recognition, was essential for preserving Yugoslavia as an independent actor in international politics. Through pragmatic diplomacy, the FLRJ overcame immediate threats of economic collapse and isolation while maintaining relative independence during a period of intense geopolitical tensions.

VIRI IN LITERATURA

ARS – Arhiv Republike Slovenije, AS 1277, t.e. 30 in t.e. 31, Ministarstvo inostranih poslova, dosje XXII, XXIII, XXIV, XXV.

AJ – Arhiv Jugoslavije

- AJ 836, fond Kancelarija maršala Jugoslavije (KMJ).
- AJ 50, fond Predsedništvo vlade FNRJ.
- AJ 83, fond Zbirka Sava Kosanović.
- AJ 127, fond Komisija za vanredni uvoz prehrambenih artikala vlade FNRJ.

New York Times – New York, letnik 1950, 1951.

Borba – Beograd, letnik 1950.

Slovenski poročevalec – Ljubljana, letnik 1951.

Slobodna Dalmacija – Split, letnik 1971.

Central Intelligence Agency, Readingroom (dokumenti); dostopno na:
<https://www.cia.gov/readingroom/docs/>, pridobljeno: 14. 12. 2023.

.....

Banac, Ivo, *Sa Staljinom protiv Tita: informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu* (Zagreb: Globus, 1990).

Batty, Peter, *Titova velika prevara: kako je Tito zavajal Churčila* (Ljubljana: Nova obzorja d.o.o., 2015).

Bekić, Darko, *Jugoslavija u hladnom ratu : odnosi s velikim silama 1949–1955* (Zagreb: Globus, 1988).

Bilandžić, Dušan, *Zgodovina Socialistične federativne republike Jugoslavije: glavni procesi* (Ljubljana: Partizanska knjiga, 1980).

Bogetić, Dragan, "Ekonomska i vojna pomoć zapada Jugoslaviji u vreme sukoba sa Kominformom", v: *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948. godine: zbornik radova sa naučnog skupa = The Yugoslav-soviet conflict in 1948: collection of works from the scientific conference* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1999).

Ceh, Nick, *U.S. Diplomatic records on relations with Yugoslavia During the early Cold War, 1948–1957* (New York: Columbia University Press, 2002).

Connelly, John, *Od naroda no nacija: povijest istočne Evrope* (Zaprešić, 2022).

Crystal, David (ur.), *The Cambridge Biographical Encyclopedia* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994).

Deutscher, Isaac, *Stalin: politična biografija* (Zagreb: Globus – Ljubljana: Delo, 1977).

Dimitrijević, Bojan, *Od Staljina do Atlantskog pakta: armija u spoljnoj politici Titove Jugoslavije 1945–1958* (Beograd: Službeni list SCG, 2006).

- Enciklopedija leksikografskog zavoda, 1. knjiga* (Zagreb: Leksikografski zavod, 1966).
- Enciklopedija leksikografskog zavoda, 2. knjiga* (Zagreb: Leksikografski zavod, 1967).
- Enciklopedija leksikografskog zavoda, 3. knjiga* (Zagreb: Leksikografski zavod, 1967).
- Enciklopedija leksikografskog zavoda, 4. knjiga* (Zagreb: Leksikografski zavod, 1968).
- Enciklopedija leksikografskog zavoda, 5. knjiga* (Zagreb: Leksikografski zavod, 1969).
- Enciklopedija leksikografskog zavoda, 6. knjiga* (Zagreb: Leksikografski zavod, 1969).
- Gaddis, John Lewis**, *The Cold War: A new history* (New York: Penguin Press, 2005).
- Goldstein, Ivo**, *Hrvaška zgodovina* (Ljubljana: Društvo Slovenska matica, 2008).
- Goldstein, Ivo in Goldstein, Slavko**, *Tito* (Ljubljana: Modrijan, 2017).
- Heuser, Beatrice**, *Western "containment" policies in the Cold war; the Yugoslav case: 1948–53* (London–New York: Routledge, 1989).
- Ilić, Saša**, *Stranci "gastarbajteri": strana stručna snaga u privredi Jugoslavije 1945–1950* (Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2020).
- Jakovina, Tvrtko**, Američki komunistički saveznik: Hrvati, Titova Jugoslavija i Sjedinjene američke države: 1944–1955 (Zagreb: Profil international, Srednja Europa, 2003).
- Jakovina, Tvrtko**, *Budimir Lončar: od Preka do vrha svijeta* (Zaprešić: Fraktura, 2020).
- Jakovina, Tvrtko**, *Socijalizam na američkoj pšenici (1948–1963)* (Zagreb: Matica hrvatska, 2002).
- Jarman, Robert L. (ur.)**, *Yugoslav Political Diaries 1918–1965, Volume 3: 1938–1948* (Slugh, 1997).
- Jarman, Robert L. (ur.)**, *Yugoslav Political Diaries 1918–1965, Volume 4: 1949–1965* (Slugh, 1997).
- Judt, Tony**, *Velika iluzija?: razmislek o Evropi* (Ljubljana: UMco, 2015).
- Kardelj, Edvard**, *Boj za priznanje in neodvisnost nove Jugoslavije 1944–1957: spomini* (Ljubljana: Državna založba Slovenije – Beograd: Radnička štampa, 1980).
- Kershaw, Ian**, *Personality and Power: Builders and destroyers of Modern Europe* (London: Allen Lane, 2022).
- Kissinger, Henry A.**, *Svjetski poredak* (Zagreb: Školska knjiga, 2015).
- Klinger, William in Kuljiš, Denis**, *Titov tajni imperij: nepoznate operacije vojskovođe hladnog rata* (Zagreb: Media bar, 2019).
- Kržavac, Savo in Marković, Dragan**, *Informbiro; kaj je to?: Jugoslavija je rekla ne* (Ljubljana: Komunist, 1976).
- Lane, Ann**, *Britain, the Cold War and Yugoslav unity: 1941–1949* (Brighton: Sussex Academic Press, 1996).
- Lees, Lorraine M.**, *Keeping Tito afloat: the United States and the Cold War* (Pennsylvania: Pennsylvania University Press, 1997).
- Miletić, Aleksandar V.**, "Spoljnopolitička delatnost Milovana Đilasa 1944–1953", v: *Jugoslovenska diplomatija, 1945–1961: zbornik radova* (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2012).

-
- Montefiore, Sebag**, *Stalin: na dvoru rdečega carja* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 2014).
- Petranović, Branko**, *Istorija Jugoslavije: 1918–1988. knj. 3: Socijalistička Jugoslavija: 1945–1988* (Beograd: Nolit, 1988).
- Pirjevec, Jože**, *Jugoslavija 1918–1992: nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije* (Koper: Lipa, 1995).
- Pons, Silvio**, *Svetovna revolucija: zgodovina mednarodnega komunizma 1917–1991* (Ljubljana: Sophia, 2017).
- Ridley, Jasper**, *Tito: biografija* (Zagreb: Prometej, 2000).
- Šuvar, Mira**, *Vladimir Velebit: svjedok historije* (Zagreb: Razlog, 2001).
- Terzić, Milan**, *Titova vještina vladanja: maršal i maršalat: 1943–1953* (Podgorica: Pobjeda, 2005).
- Westad, Odd Arne**, *Povijest Hladnog rata* (Zaprešić: Fraktura, 2017).

Author: **ČELIG Tomaž**

B.A. of History and Philosophy, doctoral student
Razlagova ulica 2, SI–2000 Maribor, Slovenia

Co-Author: **FRIŠ Darko**

Ph.D., Full Professor
University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenia

Title: **BETWEEN PRAGMATISM AND THREATS – FEDERAL PEOPLE'S REPUBLIC OF YUGOSLAVIA
1950–1951**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*
Maribor, 24 (2024), No. 1, pp. 169–206, 110 notes, 7 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Keywords: Federal People's Republic of Yugoslavia, foreign policy, Informbiro, Soviet Union United States of America, diplomacy, Edvard Kardelj, drought

Abstract: The article examines the period between 1950 and 1951, when the Federal People's Republic of Yugoslavia (sln. *Federativna ljudska republika Jugoslavija* – FLRJ), following its split with the Informbiro, faced serious economic and political challenges. During this time, under Soviet pressure and an economic blockade, the FLRJ sought assistance from the West, which proved crucial for its survival and the normalization of the country's situation. Particular emphasis is placed on the impact of a devastating drought that further worsened the already critical economic state and on Western aid, which was essential for stabilization. The article also analyses how these events influenced changes in the FLRJ's foreign policy and its relations with both the East and the West. In preparing the article, the authors thoroughly examined relevant literature, archival sources, and newspapers, ensuring the accuracy of the content and providing a comprehensive insight into the events of that period.
